

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko - správní

**Hospodářské problémy východního Německa po
sjednocení**

Zuzana Nagyová

Bakalářská práce

2008

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav ekonomie
Akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana NAGYOVÁ**

Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**

Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa**

Název tématu: **Hospodářské problémy východního Německa po sjednocení**

Zásady pro vypracování:

Úvod

Výchozí podmínky ekonomiky NDR

Ekonomická situace západního Německa

Ekonomické dopady sjednocení ve východním Německu

Závěr

Literatura

Přílohy

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: 30
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

PILZ, Frank, ORTWEIN, Heike. Das vereinte Deutschland : wirtschaftliche, soziale und finanzielle Folgeprobleme und die Konsequenzen für die Politik. Stuttgart : Gustav Fischer, 1992. 258 s. ISBN 3-437-40285-4.
SCHATZ, Klaus-Werner. Für eine Erneuerung der Wirtschaftspolitik in Deutschland : Aufgaben und Struktur des Bundesministeriums für Wirtschaft. Köln : Deutscher Instituts-Verlag, 2002. 32 s. ISBN 3-602-24092-4.
GUTMANN, Gernot, APOLTE, Thomas. Ökonomische Erfolge und Mierfolge der deutschen Vereinigung : eine Zwischenbilanz. Stuttgart : Gustav Fischer, 1994. 408 s. ISBN 3-437-50373-1.
Jahreswirtschaftsbericht 1993 der Bundesregierung. Stuttgart : Metzler-Poeschel, 1993. 69 s. ISBN 3-8246-0353-5
ECKART, Karl. Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin : Duncker & Humblot, 1997. 236 s. ISBN 3-428-09178-7.
KEYSBERG, Klaus. , Auswirkungen und Perspektiven des schwierigen wirtschaftlichen Anpassungsprozesses in Ostdeutschland vor dem Hintergrund der Wiedervereinigung : eine empirische und theoretische Analyse. Köln : Botermann & Botermann,, 1996. 319 s. ISBN 3-88105-177-5.

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Jan Šolta, CSc.
Ústav ekonomie
Datum zadání bakalářské práce: 25. října 2007
Termín odevzdání bakalářské práce: 19. května 2008

prof. Ing. Jan Čapek, CSc.
děkan

L.S.

prof. RNDr. Bohuslav Sekorka, CSc.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 29. října 2007

SOUHRN

Bakalářská práce má za cíl zobrazit hospodářský vývoj spolkových zemí bývalé NDR především po roce 1990. Centrálně řízená ekonomika zde byla přetransformována na ekonomiku sociálně tržní následkem znovusjednocení se západoněmeckými spolkovými zeměmi (SRN). Práce by měla utvořit představu o vývoji hospodářské politiky, především tzv. „magického čtyřúhelníku“, ve vzájemném porovnání východoněmeckých a západoněmeckých zemí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Německo, sjednocení, ekonomický rozvoj, hospodářská reforma

TITLE

Economic difficulties of east Germany after unification

ABSTRACT

Germany, unification, economic development, economic reform

KEYWORDS

Bachelor work was written to show economic process of federal countries of former Germany Democratic Republic especially after the year 1990. Central controlled economy was transformed to social market economy as the result of reunification with westgerman former countries. It should introduce the process of economic politics, especially of "magic quadrangle", in comparison east and westgerman countries.

OBSAH

ÚVOD	7
1. Ekonomická situace západního Německa	9
1.1. Hospodářský vývoj SRN	9
1.1.1. Zaměstnanost	10
1.1.2. Vývoj HDP	11
1.1.3. Platební bilance	12
1.1.4. Cenová hladina	13
1.2. Stav před sjednocením	14
2. Výchozí podmínky ekonomiky NDR	15
2.1. Hospodářský vývoj v NDR	15
2.1.1. Zaměstnanost	16
2.1.2. Struktura ekonomiky	17
2.2. Stav před sjednocením	18
3. Ekonomické dopady sjednocení ve východním Německu	19
3.1. Proces sjednocení	19
3.1.1. „Vnější“ jednání o sjednocení	19
3.1.2. „Vnitřní“ jednání o sjednocení	21
3.2. Hospodářský vývoj po sjednocení	22
3.2.1. Měnová unie	22
3.2.2. Hospodářská unie	25
3.2.3. Sociální unie	29
3.2.4. Odsun vojsk	31
3.2.5. Německá společnost	31
3.2.6. Zaměstnanost	32
3.2.7. Cenová hladina	42
3.2.8. Vývoj HDP	45
3.2.9. Platební bilance	48
3.2.10. Finanční podpora transformace - transfery	49
ZÁVĚR	53
POUŽITÁ LITERATURA	55
INTERNETOVÉ ZDROJE	57
PŘÍLOHY	59

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Změny v pozicích PB.....	13
Obrázek 2 Pracovní trhy NDR a SRN, 1989.....	17
Obrázek 3 Zaměstnanost dle sektorů a přidaná hodnota dle sektorů, 1989.....	18
Obrázek 4 Porovnání vývoje inflace v Německu a eurozóně za posledních deset let.....	43

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Míra nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných osob ve starých spolkových zemích	11
Tabulka 2 Tempo růstu reálného HDP v Německu – změna vždy oproti loňskému roku (v %).....	12
Tabulka 3 Podíl státního sektoru a soukromého sektoru na celkové produkci v NDR (v %).....	16
Tabulka 4 Vývoj hrubé měsíční mzdy úředníků (v Eur).....	40
Tabulka 5 Sociální dávky v Německu v období 1982-2002 (v % HDP)	42
Tabulka 6 Vývoj inflace v letech 1990 – 1992 v západním (SRN) a východním (bývalá NDR) Německu	44
Tabulka 7 Nominální vývoj HDP v Německu (v mil Euro).....	46
Tabulka 8 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)	47
Tabulka 9 Saldo nejdůležitějších částečných bilancí německé PB v období 1991 - 2005	49
Tabulka 10 Přibližný přehled uskutečněných transferů ze západu na východ v období 1991-2003.....	50
Tabulka 11 Kapitálové investice do nových spolkových zemí dle příjemců (v mld. Euro)	51
Tabulka 12 Vývoj výše kapitálových investic do nových spolkových zemí (poměr v % k roku 1991).....	52

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Míra nezaměstnanosti SRN.....	11
Graf 2 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %).....	12
Graf 3 Tempo růstu cenové hladiny v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)	14
Graf 4 Úroveň produktivity práce v roce 1989.....	17
Graf 5 Vývoj životní spokojenosti ve východním a západním Německu v letech 1990 – 2004.....	32
Graf 6 Počet nezaměstnaných v SRN po roce 1992 (v tis.)	33
Graf 7 Míra nezaměstnanosti v SRN po roce 1992 (v %).....	34
Graf 8 Východo-západní mobilita (v tis. osob) a míra nezaměstnanosti (v %) v Německu 1995-2005.....	38
Graf 9 Hrubá měsíční mzda úředníků a dělníků (v Eur).....	39
Graf 10 Sociální dávky v Německu v období 1982-2002 (v % HDP)	41
Graf 11 Vývoj míry inflace v SRN.....	43
Graf 12 Nominální vývoj HDP v Německu (v mil Euro)	45
Graf 13 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %).....	47
Graf 14 Vývoj obchodní (Handels-) a výkonové (Leistungsbilanz) bilance v Německu.....	48

ÚVOD

Německo hraje velice významnou hospodářskou a politickou roli v rámci Evropy i celého světa. Po 2. světové válce bylo rozděleno a rozdělení zemí se ještě více prohloubilo za studené války. Západní část Německa (SRN) se aktivně zapojovala do všech významných integračních procesů, které probíhaly. Východní část (NDR) byla pod dominací Sovětského svazu.

Na přelomu let 1989 a 1990 skončila jedna etapa dějin Evropy a začala zcela nová, která pro mnoho zemí znamenala cestu do neznáma. Rozpadl se sovětský blok a jeho bývalí členové byli náhle postaveni před volbu, jakým směrem se vydají.

Spolkové země bývalé NDR byly ze dne na den přetransformovány z centrálně řízené ekonomiky na ekonomiku sociálně tržní. Proces znovusjednocení probíhal velice rychle, až překotně, jelikož existovaly obavy, že by se mohlo stát, že tento proces bude zastaven.

Téměř 18 let po znovusjednocení se Německo stále potýká s následky, především ekonomickými, tohoto významného kroku.

Cílem mé práce je tyto následky zachytit a porovnat hospodářský vývoj spolkových zemí bývalé NDR s vývojem ve starých spolkových zemích. To sleduji především na ukazatelích vývoje tzv. „magického čtyřúhelníku“.

Z časového hlediska se práce věnuje především současnosti, která se však pojí s událostmi po roce 1990. Mnohé jevy jsou zapříčiněny nebo ovlivněny vývojem ještě z dob bývalé NDR. Těžiště práce se nicméně nachází v 90. letech a prvních letech nového tisíciletí.

Při zkoumání příčin a důsledků současné hospodářské situace ve východním Německu tato bakalářská práce využívá data a analýzy hospodářského a sociálního vývoje od sjednocení Německa do současnosti.

Celá práce je tematicky rozdělena do tří oddílů. Stěžejní je především oddíl třetí, ve kterém se vzájemně porovnávají ekonomické ukazatele z východoněmeckých spolkových zemí s ekonomickými ukazateli západoněmeckých spolkových zemí.

Při shromažďování materiálů k mé práci jsem zjistila, že existuje velice málo literatury psané v českém jazyce a zabývající se tímto tématem. Jednotlivé práce, které se sjednocení Německa věnují, jsou často specializovány pouze na jeden problém, ne na následky sjednocení z globálního pohledu. Většinu textu jsem proto čerpala z německé literatury, poté několika českých knih a českých prací, které mi pomohly s jednotlivými oblastmi, a použila jsem i pár knížek anglických.

Volba tématu mé bakalářské práce byla ovlivněna především mým zájmem o Německo jako celek. Bydlím u hranic s Německem a jeden rok jsem studovala na německé univerzitě (Friedrich Schiller Universität Jena) v rámci programu Socrates/Erasmus. Během tohoto studia v Jeně jsem byla svědkem jasně vyhraněného postoje východních Němců vůči západním (a naopak). Většina studentů, s kterými jsem se setkala, byla rozhodnuta, že ihned po ukončení studia odejde za prací do západního Německa z důvodu výše platů a vysoké nezaměstnanosti. Tato skutečnost mě zaujala a na základě toho jsem zvolila jako téma: Hospodářské problémy východního Německa po sjednocení.

Na hospodářskou politiku Německa, stejně tak jako na ostatní evropské země, významně působí proces integrace v rámci Evropského společenství, resp. Evropské unie. Vzhledem k obšírnosti tohoto tématu se mu však ve své bakalářské práci věnovat nebudu.

1. Ekonomická situace západního Německa

Spolková republika Německo (SRN) patří k těm státům, které se musely vyrovnat s hospodářskými a politickými důsledky prohrané války. Z toho plyne, že na rozdíl od zemí západní Evropy nebo USA, nemohlo SRN po válce navázat institucionálně či hospodářsko-politicky na předválečné období (předválečné instituce i hospodářsko-politická koncepce po nástupu Hitlera byly orientovány výhradně na válečnou ekonomiku).

Po válce byl v SRN díky měnové reformě zrušen přidělový systém a byla zvolena koncepce sociálně tržního hospodářství založená na myšlenkách ordoliberalismu (Ordoliberalismus lze charakterizovat asi takto: plánování hospodářských forem ano, plánování a řízení hospodářského procesu ne¹). L.Urban² tyto ideje shrnuje do 4 následujících bodů:

- politika na podporu hospodářské soutěže
- politika na podporu a ochranu zdravé měny
- politiky tzv. sociálního vyrovnání (nemoc, úraz, ztráta zaměstnání)
- požadavek na systémově konformní politiku (soulad cílů a použitých nástrojů hospodářské politiky)

Za nejvyšší cíle a priority sociálního tržního hospodářství se považovaly svoboda, pokrok, rovnost, spravedlnost a jistota.

1.1. Hospodářský vývoj SRN

V revolučním roce 1969 se vlády chopil kancléř Willy Brandt.

V hospodářské politice nastal zásadní obrat. Od neoklasických principů fungování se začala přiklánět ke keynesiánství³. V roce 1967 byl přijat klíčový Zákon na podporu stability

¹ *Konzervativní ekonomie* [online]. 18.02.2004 [cit. 2008-04-05]. Dostupný z WWW: <<http://old.mendelu.cz/~econom/pdf/makro1/konz-ekon.pdf>>.

² URBAN, L., *Praktická hospodářská politika*, Praha: VŠE, 1997. ISBN 80-7079-941-2. s.114

³ Tento směr hospodářské politiky se vyznačuje zvýšenou mírou státních zásahů. V období recese tedy stát snižuje daňové zatížení a zvyšuje státní výdaje. Tím nutně vzniká deficit veřejných rozpočtů. V období konjunktury stát naopak snižuje státní výdaje a zvyšuje daně; z těchto prostředků by pak měl být umořen dluh vzniklý v období recese. více viz. SIRŮČEK, P.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj, současnost, výhledy)*, Slaný,

Melandrium, ISBN 978-80-86175-03-4

a růstu hospodářství (Stabilitätsgesetz), poslední novelizace proběhla v roce 2006. Právě on zavedl pojem „*magický čtyřúhelník*“.¹

Západoněmecká ekonomika se na konci osmdesátých let potýkala s potížemi, které do jisté míry souvisely s vývojem ekonomiky v letech sedmdesátých, a to:

- důsledky ropných krizí z let 1973 a let 1978-1979, kdy se promítlo prudké zvýšení cen energií a surovin do cen německých exportů, (s tím souvisela i nutná adaptace energeticky závislých sektorů ekonomiky na zvýšené světové ceny).

- německé exporty nebyly ovlivněny jen zvýšením cen surovin, ale také uvolněním směnného kursu německé marky, což vedlo k dalšímu zdražení německého zboží v zahraničí.

- vysoký růst mezd zejména ve zpracovatelském a těžebním průmyslu ztížil konkurenceschopnost německých výrobců, současně se začala projevovat i zvýšená konkurenceschopnost výrobců z nově industrializovaných zemí a také Japonska.

- s postupným růstem podílu státu na tvorbě HDP, klesal podíl investic. Pro srovnání: podíl nejrůznějších forem financování aktivity státu na HDP se zvýšil z 39 % v r. 1969 na 49,8% v r. 1982. Teprve v r. 1989 se tento podíl opět snížil na 44,9 %.²

1.1.1. Zaměstnanost

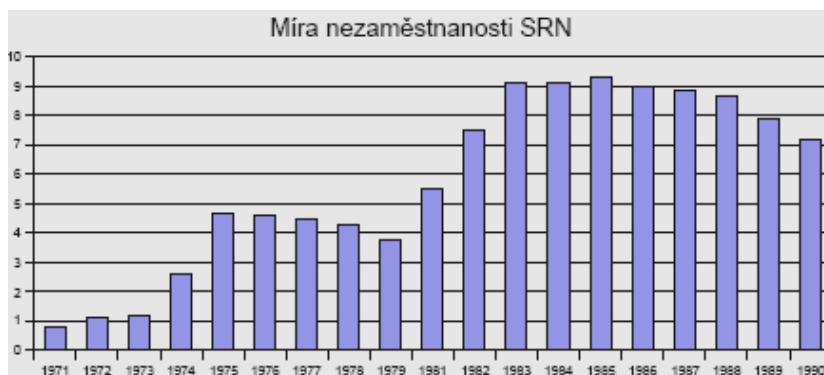
Německo v době 80. let čelilo největší míře nezaměstnanosti v poválečné éře, míra nezaměstnanosti v roce 1985 dosáhla 9,3 % a po celá 80. léta se míra nezaměstnanosti v SRN nedostala pod sedmi procentní úroveň.³ Polovina 80. let znamenala nový hospodářský růst, peněžní stabilitu, pokles nezaměstnanosti. Jak ukazuje následující graf, počet nezaměstnaných velice kolísal, ale krize z počátku 80. let se podařila během toho období (1985-1989) zmírnit a nezaměstnanost poklesla o více než 1%. Do roku 1989 ekonomika trvale rostla (což je vidět v tabulce z následující kapitoly) a počet zaměstnaných po roce 1985 mírně klesal. Až do doby znovusjednocení míra nezaměstnanosti neklesla pod 7 %, i když v roce 1990 k tomu byla s 7,2 % velice blízko.

¹ Ten označuje 4 cíle hospodářské politiky, tedy vysokou míru zaměstnanosti, vysoké tempo hospodářského růstu, stabilní cenovou hladinu a zahraničně-ekonomickou rovnováhu. „Magický“ je nazýván proto, že nelze dosáhnout těchto cílů zároveň. U každého cíle byly určeny mezní hodnoty, ty jsou však z dnešního pohledu nedosažitelné.

² CIHELKOVÁ, Eva, HOLUB, Alois, JAKŠ, Jaroslav. *USA-Japonsko-SRN*. 1. vyd. Praha : VŠE v Praze, 1993. 114 s. ISBN 80-7079-279-5.

³ *Německý statistický úřad* [online]. 2006 [cit. 2008-03-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/indicators/d/lrarb01ad.htm>>

Graf 1 Míra nezaměstnanosti SRN

Zdroj: <http://www.destatis.de/indicators/d/lrarb01ad.htm>

Tabulka 1 Míra nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných osob ve starých spolkových zemích

Rok	Počet nezaměstnaných	Míra nezaměstnanosti (v %)
1970	148 846	0,7
1971	185 072	0,8
1972	246 433	1,1
1973	273 498	1,2
1974	582 481	2,6
1975	1 074 217	4,7
1976	1 060 336	4,6
1977	1 029 995	4,5
1978	992 948	4,3
1979	876 137	3,8
1980	888 900	3,8
1981	1 271 574	5,5
1982	1 833 244	7,5
1983	2 258 235	9,1
1984	2 265 559	9,1
1985	2 304 014	9,3
1986	2 228 004	9,0
1987	2 228 788	8,9
1988	2 241 556	8,7
1989	2 037 781	7,9
1990	1 883 147	7,2

Zdroj: <http://www.destatis.de/e/erwerb/erwerbt4.htm>

1.1.2. Vývoj HDP

Vysoká míra nezaměstnanosti úzce souvisela se snížením celkové růstové dynamiky německé ekonomiky, průměrné tempo růstu HDP v 80. letech činilo 2,8 %¹, což na evropské poměry nebyl zcela špatný výsledek, nicméně ve srovnání se svými zámořskými konkurenty se jednalo o třetinu nižší výkonnost, jak je možné vidět v následující tabulce. V době 80. let HDP

¹ Německý statistický úřad [online]. 31.08.2007 [cit. 2008-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/allg/d/veroe/lreihevgr.htm>>. – vlastní výpočet autora

vzrostlo nejvíce v letech 1984, 1988 a 1989 a to o více jak 3 %. V roce 1989 s 3,9 % to byl nárůst nejvyšší. A v roce znovusjednocení byl nárůst dokonce 4,5 %

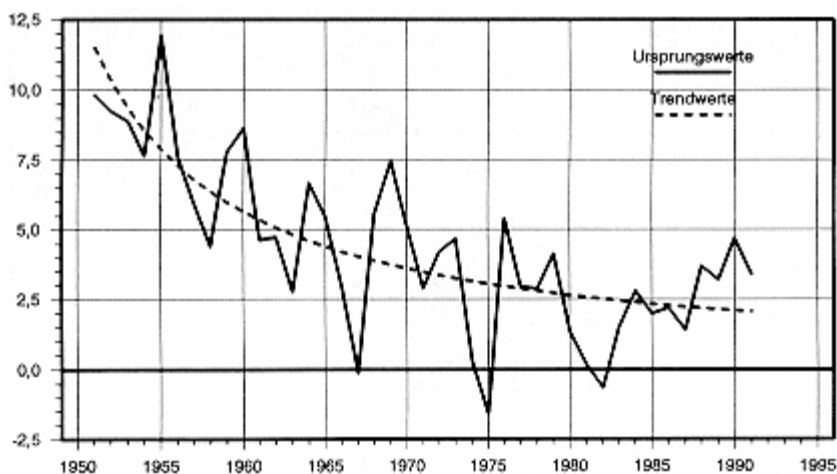
Tabulka 2 Tempo růstu reálného HDP v Německu – změna vždy oproti loňskému roku (v %)

Tempo růstu reálného GDP						
	USA	JAPONSKO	NEMECKO	FRANCIE	UK	OECD
1978	5,3	5,2	3,3	3,4	3,6	4,3
1979	2,5	5,3	4,0	3,2	2,8	3,5
1980	-0,2	4,3	1,5	1,8	-1,9	1,5
1981	1,9	3,7	0,0	1,2	-1,1	1,7
1982	-2,5	3,1	1,0	2,5	1,6	-1,0
1983	3,6	3,2	1,9	0,7	3,6	2,7
1984	6,8	5,1	3,3	1,3	2,1	4,8
1985	3,4	4,9	1,9	1,9	3,6	3,4
1986	2,7	2,5	2,3	2,5	3,9	2,7
1987	3,4	4,6	1,6	2,2	4,7	3,4
1988	4,5	5,7	3,7	3,8	4,6	4,4
1989	2,5	4,9	3,9	3,6	2,2	3,4
1990	0,9	5,6	4,5	2,8	0,6	2,6

Zdroj: samba.fsv.cuni.cz/~pulpan/DSH_bak_ekon/NEMECKO.rtf

Předcházející tabulka nám ukazovala především vývoj v 80. letech. Následující graf však zachycuje vývoj již od 50. let a z této dlouhodobé perspektivy je že od roku 1970 se tempo růstu HDP pohybuje pod hranicí 7,5 procent a od roku 1976 pod hranicí 5 %.

Graf 2 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)

Zdroj: <http://library.fes.de/fulltext/fo-wirtschaft/00310001.htm>

1.1.3. Platební bilance

Vnější ekonomická rovnováha úzce souvisí s platební bilancí. Platební bilance je výkaz, který zachycuje platební transakce ekonomiky se zahraničím. Její hlavní složky jsou běžný účet, finanční účet, kapitálový účet a změna devizových rezerv.

Trvale vysoké saldo zahraničního obchodu vytvářelo předpoklady pro vývoz kapitálu a tím se Německo stávalo jedním z hlavních zdrojů kapitálu pro ostatní země Evropských

společenství, čímž se současně z německé marky stávala vedle amerického dolaru hlavní rezervní měna světového hospodářství. K obratu pak dochází v roce 1991, kdy si sjednocení začalo vyžadovat transfery do nových zemí a z dřívějších volných prostředků pro ostatní státy se staly prostředky s užitím na území samotného Německa, což začalo také měnit kapitálovou bilanci, která se dostala do kladných čísel. Nejvyšší kladné hodnoty salda zahraničního obchodu v období 80. let jsou v roce 1989 a v témže roce je zároveň nejvyšší záporná hodnota salda kapitálové bilance.

Obrázek 1 Změny v pozicích PB

Změny v pozicích platební bilance			
Rok	Saldo platební bilance	Saldo zahraničního obchodu	Saldo kapitálové bilance
1980	-25 125	8 947	-404
1985	48 327	73 353	-54 546
1986	85 793	112 619	-82 551
1987	82 462	117 735	-39 997
1988	88 963	128 045	-127 523
1989	10 763	134 576	-135 599
1990	76 079	105 382	-90 113
1991	-32 888	21 899	14 408

Zdroj: Monatsbericht der deutschen Bundesbank, August 1992, s.75.

1.1.4. Cenová hladina

Vývoj cenové hladiny je čtvrtým z cílů hospodářské politiky v rámci „magického čtyřúhelníku“.

Růst cenové hladiny, který způsobuje znehodnocení měny, může být pro ekonomiku velkou hrozbou. V zásadě rozlišujeme dva způsoby vzniku inflace, ze strany poptávky a nákladově taženou. Poptávková vzniká zvýšením agregátních výdajů, jako je spotřeba či státní výdaje. Nákladová inflace vzniká růstem cen základních surovin a vysokými požadavky odborů na růst mezd.¹

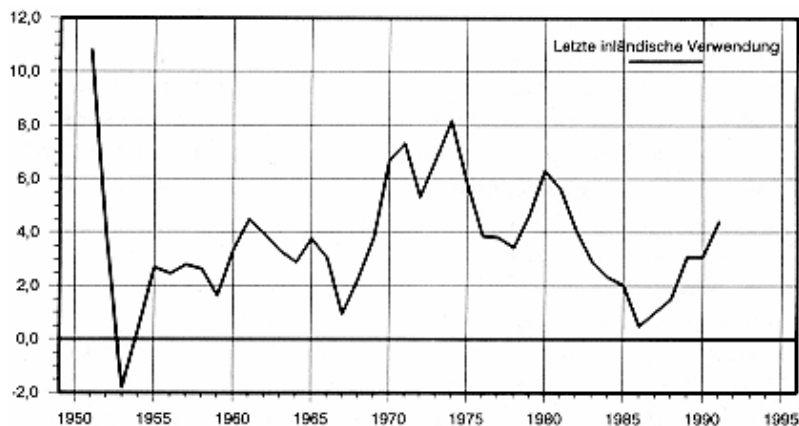
Cenový vývoj v SRN byl ovlivněn cílevědomou stabilizační politikou ze strany německé centrální banky Bundesbank. Jako svou hlavní prioritu měla stanovenou pevnou německou marku a omezení inflace.

Z následujícího grafu je patrné, že tempo růstu cenové hladiny v 80. letech od roku 1980 klesalo, v roce 1986 se dokonce blížilo k nule. Od té doby však zase začalo narůstat.

¹ HOLMAN, R.: *Ekonomie*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2002, ISBN 80-7179-681-6, str. 538-561

Z dlouhodobého pohledu se růst cenové hladiny dostal do záporných hodnot jen v roce 1953. Poté kolísavě narůstal až do roku 1974, kdy byla jeho hodnota 8,1 %. Následně klesal až pod hranici 4% a další větší nárůst byl v roce 1980 a to na 6,1 %. Doba 80. let je již zmíněna.

Graf 3 Tempo růstu cenové hladiny v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)

Zdroj: <http://library.fes.de/fulltext/fo-wirtschaft/00310001.htm>

1.2. Stav před sjednocením

Jak uvádí Kliková a Kotlán¹, vláda Kohla uskutečňovala tyto 3 hlavní body svého programu:

- ústup od nadměrných zásahů do ekonomiky
- ústup od nadměrných sociálních výdajů
- ústup od překonaných forem strukturální politiky

K povzbuzení tvorby investic v oblasti soukromého sektoru provedl daňovou reformu, kterou snížil přímé daně (např. daň ze zisku) a zvýšil daně nepřímé. Na sociální potřeby přispívali ve velké míře zaměstnavatelé².

Hospodářský růst SRN byl v 80. letech průměrně 2% ročně (viz graf v předešlé kapitole Tempo růstu HDP). V roce 1986 měla SRN skoro nulovou inflaci (viz graf v předešlé kapitole Cenová hladina). V roce 1983 se SRN stala největším světovým exportérem³ (díky strojírenství, automobilovému, elektrotechnickému a chemickému průmyslu).

SRN tak byla těsně před sjednocením jednou z vůdčích evropských ekonomik.

¹ KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I., *Hospodářská politika*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003. ISBN 80-86572-04-8, s. 257

² Na každých 100 DM vyplacených na mzdě připadá dalších 84 DM vyplacených na sociální účely.

³ FALTUS, J., PRŮCHA, V. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha: VŠE, 1999. 261 s. ISBN 80-7079-931-5, s. 116

2. Výchozí podmínky ekonomiky NDR

Německá demokratická republika se ve srovnání s ostatními komunistickými zeměmi zdála v relativně dobré ekonomické situaci. Měla před sjednocením relativně nejrozvinutější ekonomiku v celém sovětském bloku. To vše však vycházelo z oficiálních statistických čísel, které byly stejně tak, jako většina ostatního v zemi, plně pod kontrolou vlády. Jak uvádí např. zpráva OECD z roku 1990 - po sjednocení s novými informacemi a možným pohledem na konkrétní situaci se teprve ukázal obrovský rozdíl mezi oběma částmi, který byl podstatně větší, než jaký naznačovala původní data.

Životní úroveň obyvatelstva NDR byla přibližně na stejné úrovni jako v tehdejším ČSSR, stále však byla hluboko pod úrovní obyvatelstva SRN.

Německá demokratická republika se po rozdělení na konci čtyřicátých let stala součástí východního bloku s ekonomickou strukturou podléhající politické kontrole. Přihlásila se k idejím komunismu a po vzoru SSSR se vydala cestou centrálně řízeného hospodářství.

I přes mírné snahy o ekonomické reformy v průběhu čtyřicetiletého období fungování NDR zůstávala administrativně organizovanou ekonomikou, kde veškerá ekonomická rozhodnutí podléhala splnění politických cílů.

Tomuto uspořádání země odpovídala také struktura ekonomiky.

2.1. Hospodářský vývoj v NDR

Po dobu samostatné NDR byly podniky integrovány horizontálně i vertikálně do tzv. „kombinátů“¹, které byly ve vlastnictví státu či místních vlád. I přesto, že byla východoněmecká ekonomika příkazovou, byl ponechán prostor (na rozdíl např. od tehdejšího Československa), i když minimální, pro soukromou sféru. A to především v lehkém průmyslu, obchodu a řemesle (stavebnictví), jak ukazuje následující tabulka v údajích z roku 1970. Nejvýraznější rozdíl převodu produkce ze soukromého sektoru do státního je vidět u zemědělství, kde v roce 1950 byl podíl státního sektoru pouze 3 % a soukromého celých 97 %, v roce 1988 byl však podíl státního sektoru 89,6 % a podíl soukromého pouze 10,4 %.

¹podniky s heterogenními činnostmi (výroba, distribuce, výzkum a vývoj, rekreační zařízení pro zaměstnance, zdravotní a sociální zařízení pro rodiny zaměstnanců - MŠ, dětská centra apod.)

Tabulka 3 Podíl státního sektoru a soukromého sektoru na celkové produkci v NDR (v %)

	<i>Státní sektor</i>			<i>Soukromý sektor</i>		
	1950	1970	1988	1950	1970	1988
Zemědělství	3.0	87.5	89.6	97.0	12.9	10.4
Průmysl	68.4	83.2	97.6	31.6	16.8	2.4
Stavebnictví	40.7	80.6	91.8	59.3	19.3	8.2
Doprava	83.9	94.2	98.2	16.1	5.8	1.8
Obchod	59.6	86.7	91.8	40.3	13.3	8.2
Celkem	55.3	85.0	95.7	44.7	15.0	4.3

Zdroj: Institut für angewandte Wirtschaftsforschung: Wirtschaftsreport, Berlin 1990, Table 4.16

Bankovní systém byl jako celek poddimenzován a ve špatném stavu byly i formální a neformální instituce, např. soudnictví, opět plně závislé na státní moci.

Propast mezi NDR a SRN se stále zvětšovala. NDR měla nejvyšší životní úroveň mezi komunistickými státy.

V letech 1977 – 79 se světová krize projevila i v NDR, hospodářství se dostalo do krize a růst životní úrovně se zastavil. Surovinová závislost na SSSR se ukázala jako trvalý zdroj problémů ekonomiky NDR (SSSR kryl 100 % spotřeby zemního plynu a 90 % spotřeby ropy). Od října 1976 do ledna 1979 byly zvýšeny nejnižší mzdy, nejnižší důchody, zkrácena pracovní doba dělníků ve směnném provozu a prodloužena minimální dovolená.

Projevy světové hospodářské krize a dosud nevyřešené vlastní problémy ekonomického systému bránily stabilizaci NDR. Nespokojenost v osmdesátých letech stoupala i z důvodu chronické nedostupnosti určitých produktů (potravin, domácí spotřebiče..).

2.1.1. Zaměstnanost

NDR se ve srovnání se SRN vyznačovala relativně silnou nabídkou práce vztaženou k velikosti populace. To plynulo z charakteru ekonomiky NDR, kde bylo zákonem dané právo na práci a být zaměstnaným bylo důležité pro získání nároku na sociální pomoc a jiné státní pomoci. Jinými slovy se dá říci, že to byla ve své podstatě povinnost. Toto vedlo k hromadění zdrojů a jejich neefektivnímu užití, což se projevovalo v nízké produktivitě práce. Oba tyto faktory jsou znázorněny v následující tabulce a grafu, kde je patrna jednak 100% zaměstnanost, dále pak minimální podíl samo-zaměstnavatelů (2 % v NDR) a vysoká participace žen na trhu práce v NDR (o 10,2 % více jak v SRN).

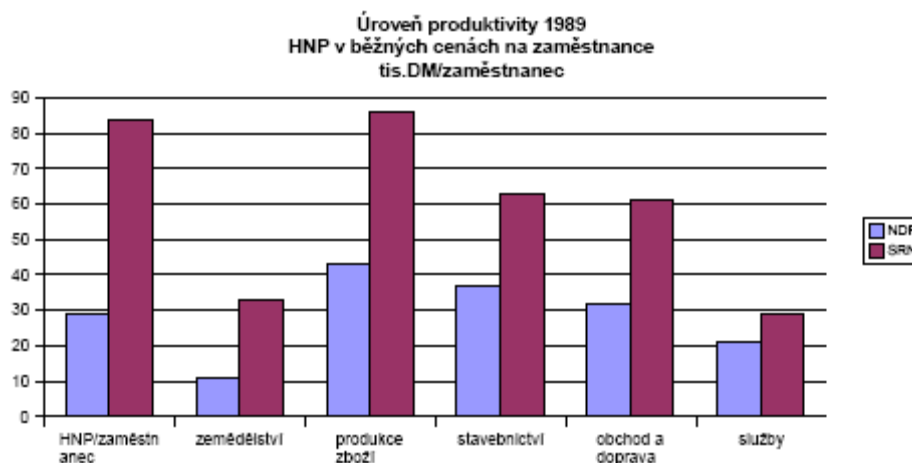
Obrázek 2 Pracovní trhy NDR a SRN, 1989

Pracovní trhy NDR a SRN, 1989				
	NDR		SRN	
	tisíce	%	tisíce	%
Obyvatelstvo (věk 15 – 64)	11 077		43 393	
Pracovní síla	8 885		29 779	
Podíl prac. síly/obyvatelstvo		80,2		68,6
Celková zaměstnanost	8 885		27 208	
Zaměstnanecký poměr	8 701	98	24 224	89
Samo-zaměstnavatelé	184	2	2 984	11
Ženy/celková zaměstnanost	4 315	49,8	10 774	39,6

Zdroj: OECD, *Economic Surveys Germany, 1990/91, s.20*

Neracionální využívání pracovní síly se tedy, jak už bylo zmíněno, odráželo v produktivitě práce, která byla celkově asi na 1/3 produktivity západoněmecké. Tomu odpovídala i průměrná mzda v ekonomice, která po přepočtu na západoněmecké marky dosahovala v roce 1988 výše kolem 1 100,--, zatímco v západní části Německa to bylo 3 560,-- DM.

Graf 4 Úroveň produktivity práce v roce 1989

Zdroj: OECD *Economic Surveys Germany, 1990/91, s.25*

2.1.2. Struktura ekonomiky

Podíváme-li se na strukturu východoněmeckého produktu, zjistíme, že na konci 80. let měl stále nejvyšší podíl na přidané hodnotě HNP průmysl, z toho hlavně průmysl těžký, relativně vysoký podíl si zachovávalo zemědělství, ale nejvíc pozornosti si zaslouží velice malý podíl služeb.

V následující tabulce je dána struktura ekonomiky NDR do srovnání se strukturou ekonomiky SRN. Z tabulky plyne zřejmý rozdíl, který staví hospodářství NDR do světla rozvojových ekonomik svou stavbou hospodářství, to je ještě nutné podotknout, že hospodářství SRN se vždy vyznačovalo silným podílem průmyslu ve srovnání například se zeměmi OECD.

Obrázek 3 Zaměstnanost dle sektorů a přidaná hodnota dle sektorů, 1989

	Zaměstnanost dle sektorů		Přidaná hodnota dle sektorů hospodářství, 1989			
	NDR		NDR		SRN	
	%		mid. DEM	%	mid. DEM	%
Zemědělství	10,0		11,0	3,8	35,7	1,7
Těžba a zpracování	37,9		152,6	53,4	777,3	35,9
Stavebnictví	6,2		21,3	7,5	119,0	5,5
Velkoobchod	8,1		17,9	6,3	194,3	9,0
Doprava	6,5		23,0	8,1	126,4	5,8
Služby	9,3		15,6	5,5	627,3	29,0
Vláda	18,1		36,3	12,7	238,6	11,0
Neziskový sektor	3,9		8,0	2,8	46,5	2,1
Celkem	100,0		285,7	100,0	2 165,1	100,0

Zdroj: OECD Economic Surveys Germany 1990/91, s.24

2.2. Stav před sjednocením

Již z podstaty centrálně řízených ekonomik vychází, že tyto ekonomiky nejsou ekonomikami otevřenými a tudíž zaměřenými na zahraniční obchod. To potvrzuje i případ Východního Německa, jehož podíl na světovém obchodu dosahoval necelé ½ % v roce 1989 ve srovnání s 11% SRN (v potaz není brán vzájemný obchod). Na druhou stranu, oč bylo NDR méně zapojeno do celosvětového obchodu, o to větší mělo podíl na obchodě ve východním bloku, kde po Sovětském svazu zaujímalu druhou pozici.

Neexistoval zde žádný rozdíl mezi státem, bankovním sektorem a podnikovým sektorem všechny půjčky a úvěry, které se netýkaly jednotlivců – občanů, měly vazbu na státem řízenou ekonomiku.

Produktivita NDR se nacházela kolem jedné třetiny produktivity SRN, nabídka zboží neuspokojovala poptávku obyvatelstva a vybavenost domácností se nedala s těmi v SRN srovnat. Úroveň HDP na obyvatele činila v SRN 4181 DM oproti 1360 DM v NDR¹. Podle Regnitze se hospodářství NDR nalézalo v situaci, kdy „zhroutení byla nevyhnutelné“².

¹SPREE, R.. *Podklady k přednáškám* [online]. 2000 [cit. 2008-02-21]. Dostupný z WWW: <http://www.vwl.uni-muenchen.de/ls_spree/>.

²RAGNITZ, J. *Die Wirtschaft in Deutschland Ost und Deutschland West*. [s.l.] : [s.n.], 2002. 224 s.

3. Ekonomické dopady sjednocení ve východním Německu

3.1. Proces sjednocení

Tato kapitola je věnována procesu sjednocení. Podíváme se na něj z „vnějšího“ a „vnitřního“ pohledu. Jelikož politické reprezentace SRN a NDR nemohly samotné rozhodnout, zda se proces sjednocení uskuteční, jelikož byly v područí jiných mocností, budeme se zde věnovat „vnějšímu“ pohledu jako jednání důležitých „hráčů“, kteří museli sjednocení odsouhlasit. Z pohledu „vnitřního“ se podíváme na vyjednávání „Německa vůči Německu“.

3.1.1. „Vnější“ jednání o sjednocení

Nyní se podíváme na otázku sjednocení Německa v zahraničně politickém měřítku. Poválečné Německo podléhalo správě čtyř vítězných mocností a to USA, SSSR, Velké Británie a Francie. V průběhu studené války nedocházelo, vzhledem k rozdílným postojům okupačních velmocí, k žádným jednáním o znovusjednocení.

Zásadní obrat ve vztazích Západu a Východu byl umožněn až po vstupu Michaila Gorbačova na politickou scénu v 80. letech a výměně amerických prezidentů. Ronald Reagan byl v roce 1988 vystřídán se své funkci Georgem Bushem. Pro kancléře Helmuta Kohla to tak byla příležitost, aby znovu oživil otázku sjednocení Německa.

Na půdě Spolkového sněmu nastínil Kohl 8. listopadu 1989 hospodářskou pomoc východnímu sousedovi. Dal však za podmínku, že bude zrušena vedoucí úloha komunistické strany (SED) a budou vypsány svobodné volby, kterých se bude moci zúčastnit široké spektrum stran.

Den nato (9.listopadu 1989) padla Berlínská zeď. Spolu s ní padá také komunistický režim ve východním Německu. Hans Modrow se 13. listopadu stává novým šéfem tamní vlády. Ten nadnesl témata jako nutnost vyvést NDR z krize, nové reformy, volební či mediální zákon a mnohé další.¹ Kohlovi pak navrhl „smluvní společenství“ obou států.

Zatímco se ve východním Německu rozbíhaly demokratické procesy, západoněmecká vláda přemýšlela, jakým způsobem tyto procesy podpořit a jak případně východní Německo

¹ Cituji některé body z prohlášení Modrowovy vlády ze 17. listopadu 1989

začlenit do společného státu. Pro uspořádání německých záležitostí byl navržen tzv. desetibodový plán. Tento plán spolkový kancléř Kohl přednesl 28. listopadu 1989.

3.1.1.1. Postoj mocností ke sjednocení

Postoje mocností vůči sjednocení Německa byly rozporuplné.

Ve zkratce byly postoje jednotlivých států následující:

- USA požadovaly, aby se obě znovu sjednocené části Německa staly členy NATO a Evropských společenství,
- Sovětský svaz usiloval o neutralitu sjednoceného státu a jednoznačně vystupoval proti jeho členství v NATO,
- Francie nezastávala sice tak vyhraněnou pozici, ale přesto byla odmítavá a to zejména z obav, že znovu sjednocené Německo zaujme dominantní pozici v Evropě, což by samozřejmě vedlo k oslabení samotné pozice Francie.
- do diskuze se zapojovalo i Polsko, které usilovalo o uznání hranic na Odře a Nise novým Německým státem¹.

Řešení těchto problémů pak přinesla tzv. jednání „dva plus čtyři“.

3.1.1.2. Smlouva 2 + 4

Jako výsledek všech diplomatických a politických jednání byla 12. září 1990 v Moskvě podepsána všemi šesti státy závěrečná smlouva – *Smlouva o konečné regulaci vzhledem k Německu* („Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland“).

Samotnou smlouvu lze rozdělit do tří oddílů, respektive čtyř. Prvním třem se věnují jednotlivé následující body. Čtvrtá část, se věnuje formalitám podepsané smlouvy.

a) Německé hranice

První článek smlouvy se zabývá dodržováním hranice tak, jak byla stanovena po druhé světové válce. Navíc se Německo zavazuje v budoucnu nevznášet žádné územní požadavky na jiné země s Německem hraničící.

b) Německá armáda

Hlavním tématem smlouvy se stala německá armáda a pobyt vojsk na německém území. V souladu se smlouvou o nešíření zbraní hromadného ničení zavazuje k tomu, že na jeho území nebudou instalovány ani vyvíjeny jaderné, biologické ani chemické zbraně.

¹ JUNEK, Adam. *Sociální reforma Hartz IV jako vyústění sjednocovacího procesu Německa*. Praha, 2006. 58 s. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Vít Hloušek, Ph.D, str. 24

Současně se obě německé země zavázaly, že jako spojený stát nebudou nikdy používat svoje ozbrojené síly k vedení války.

c) Německá suverenita

Smlouva současně Německu zaručila plnou suverenitu, navíc se Německu nebrání uzavírat jakékoliv spolky a dodržovat z nich vyplývající závazky. Z toho plyne, že se smluvní strany zavázaly nevměšovat se do vnitřních záležitostí Německa. Německo se tak po více než padesáti letech stalo opět suverénním státem, který o všech svých záležitostech rozhoduje sám. Z toho současně plyne plné právo na členství v NATO a Evropských společenstvích.

3.1.2. „Vnitřní“ jednání o sjednocení

3.1.2.1. Smlouva o hospodářské, sociální a měnové unii

Ke vzájemným německo - německým jednáním docházelo již před podpisem smlouvy 2 plus 4. První smlouva byla podepsána 18. května 1990 v Bonnu. Šlo o první smlouvu o hospodářské, měnové a sociální unii. Tímto krokem NDR vyslovila svůj souhlas s převzetím hospodářských a sociálních struktur západního Německa a zavedením DM jako jediného platidla. Touto smlouvou se budu blíže zabývat až v kapitole Hospodářský vývoj po sjednocení.

3.1.2.2. Smlouva o sjednocení

V otázce sjednocení se obě německé vlády rozhodovaly mezi dvěma možnostmi: zachování stávající ústavy nebo vytvoření nové ústavy. Nakonec se rozhodly pro variantu první.

23. srpna se poslanci na mimořádném zasedání Lidové sněmovny¹, které trvalo až do pozdních ranních hodin, dohodli na termínu 3. října 1990 jako datu přistoupení.

Poslední německo německá smlouva se skládá z preambule, devíti kapitol s pětačtyřiceti články, jednoho protokolu a tří dodatků. Obsáhla smlouva řeší na více než sedmi tisíci stránkách veškeré detaily přistoupení NDR k SRN.

Důležité je zmínit, že NDR nepřistupovala podle smlouvy jako NDR, ale jako tak zvaná „přistupující oblast“ (Beitrittsgebiet), z které pak bylo vytvořeno pět nových spolkových zemí.

¹ tzv. zasedání o jízdním řádu obnovené německé jednoty

3.2. Hospodářský vývoj po sjednocení

V politickém slova smyslu bylo Německo sjednoceno dne 3. října 1990. Z pohledu hospodářství však proces sjednocení čekala ještě dlouhá a složitá cesta. Spojení Německa mělo na ekonomiku státu významný vliv a mnoho dopadů. Většina politiků i obyvatel očekávala v ekonomice NDR podobný hospodářský zázrak, který se uskutečnil v SRN krátce po druhé světové válce a který měl z nových spolkových zemí udělat „kvetoucí zemi“ během osmi až deseti let. Výchozí podmínky však byly roku 1990 dosti rozdílné od roku 1948.

Aktuálním problémem byl odliv lidí z NDR do SRN. Ještě v prvních třech měsících roku 1990 odešlo z NDR až 150 000 lidí. Východní Německo podle odhadů ztratilo od roku 1949 cca 3,8 milionu lidí¹. Tento trend byl impulzem k prvnímu kroku ke sjednocení a to vytvoření měnové, hospodářské a sociální unii. Přestože Bundesbanka byla striktně proti vytvoření této unie v tak rychlém tempu, *Státní smlouva o měnové, hospodářské a sociální unii* („Staatsvertrag über die Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion“) byla podepsána již 18. 5. 1990 v Bonnu. Stalo se tak přesně dva měsíce po prvních svobodných volbách v NDR.

Kohl se k této smlouvě vyjádřil následovně:

„Člověk si dnes už dovede sotva představit, pod jak vysokým tlakem se na této smlouvě pracovalo. Něco takového tady ještě nikdy nebylo: smlouva, ve které se jedna země zavazuje přes noc úplně změnit svůj hospodářský řád – z centralizovaného příkazního hospodářství na sociální tržní ekonomiku. V minulých dnech a týdnech na tom pracovalo mnoho lidí, kteří se ocitli až na pokraji vyčerpání. Pro mne je tato příprava k vnitroněmecké měnové, hospodářské a sociální unii jedním z největších výkonů v historii moderní německé ekonomiky.“²

3.2.1. Měnová unie

Hospodářství v SRN se drželo dlouhodobě na špičce celého EHS. SRN měla největší vývoz z celého světa a pod. V rámci EHS se dokonce objevovaly spekulace o tzv. diktátu německé marky. Spojení hospodářství obou zemí z rozdílného bloku vedlo k utišení politické situace ve východoněmecké společnosti, ale i zároveň k vlně nevole v SRN a obavám

¹ KEYSBERG, Klaus., *Auswirkungen und Perspektiven des schwierigen wirtschaftlichen Anpassungsprozesses in Ostdeutschland vor dem Hintergrund der Wiedervereinigung : eine empirische und theoretische Analyse*. Köln : Botermann & Botermann,, 1996. 319 s. ISBN 3-88105-177-5.

² KOHL, Helmut: *Chtěl jsem sjednocení Německa*. 1. vyd. Praha: Karolinum 1997. ISBN 80-7184391-1 str. 262

z propuknutí neřízené inflace a nárůstu nezaměstnanosti¹.

Zpočátku se jako možné jevily dva přístupy k vytvoření měnové unie: gradualistický model a model „šokové terapie“².

Gradualistický přístup se vyznačoval dlouhodobým postupným přechodem z centrálně plánované ekonomiky na sociální tržní ekonomiku. Byl to celkem dosti časově náročný proces a byl složen z postupné adaptace východoněmecké ekonomiky prostřednictvím systémových změn: privatizace, odbourávání subvencí, vyrovnání státního rozpočtu a konvertibilita domácí měny. Pokud by se dalo počítat s delším časovým rozpětím, více prostoru by se vyhranilo pro nutné strukturální změny, a důkladněji by se připravilo hospodářství na konkurenční tržní prostředí světové ekonomiky.

Šokový přístup zaujal především svou okamžitou reakcí na kritickou situaci hospodářství NDR. Jeho zastánci si od něj slibovali právě již zmíněný hospodářský zázrak, který SRN zažila v padesátých letech. Tento ekonomický růst by vygeneroval finanční prostředky, které by pomohly pokrýt výdaje spojené s restrukturalizací východoněmecké ekonomiky a sociální sítě.

Oba modely byly velice kritizovány. Model šokové terapie však byl ještě o něco více kritizován, než gradualistický přístup. Přestože ekonomičtí a finanční experti spolu se spolkovou národní bankou byli přesvědčeni, že NDR není ještě na takto radikální změnu připravena, z politických důvodů spolková vláda zvolila okamžitý přístup-model šokové terapie. V této době odcházelo z východního Německa do západního za lepším týdně až kolem pěti tisíc lidí, proto byla SRN nucena přistoupit k radikálnímu kroku-tomu rychlejšímu. Takovýto masový odchod občanů měl velice dramatický dopad na ekonomiku NDR, jelikož odcházeli především mladí, vysoce kvalifikovaní lidé, kteří byli pro vzestup ekonomiky potřební. Tento trend, který se nedařilo kontrolovat ani usměrňovat, destabilizoval hospodářství ve východním Německu a též na spolkové ekonomice se začínala projevovat finanční a sociální zátěž. Stát a ekonomika NDR trpěly vysokým zahraničním a domácím zadlužením. Začala velice klesat výroba, především průmyslová. Zaměstnanci se bouřili a protestovali, jelikož chtěli kratší pracovní dobu a zároveň vyšší mzdu. Západoněmecká marka se postupem času stávala pro občany NDR neoficiálním platebním prostředkem. Měnová unie se měla stát lékem a také splněným snem, jelikož občané si přáli nejen sjednocení ale také západoněmeckou marku jako oficiální platidlo.

Politici byli optimističtí, jelikož dle výzkumů pěti západoněmeckých institutů měl být hospodářský vývoj v Německu po sjednocení v letech 1990 a 1991 stabilní a měl dodatečně

¹PILZ, Frank, ORTWEIN, Heike. *Das vereinte Deutschland : wirtschaftliche, soziale und finanzielle Folgeprobleme und die Konsequenzen für die Politik*. Stuttgart : Gustav Fischer, 1992. 258 s. ISBN 3-437-40285-4.

²HOLMAN, R.: *Ekonomie*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2002, ISBN 80-7179-681-6,

narůstat. Prognózy předpokládaly pro rok 1990 ekonomický růst ve výši 3,75 procent a pro rok 1991 dokonce až čtyř procentní růst¹; zároveň měl hospodářský boom výrazně snížit nezaměstnanost bez toho aniž by míra inflace vzrostla nad hranici tří procent. Kohla též přesvědčily sliby západoněmeckých firem², které chtěly investovat do podniků v bývalé NDR.

Důležité také bylo, jak nadnesl předseda vlády NDR Lothar de Maizière, „aby občané NDR neměli pocit, že se stávají druhořadými spolkovými občany“³. Z těchto důvodů ze převod měny východních Němců měl provést bez výrazných finančních ztrát.

3.2.1.1. Německá marka jako oficiální měna NDR

Německá marka (DM) byla ustanovena jedinou platnou měnou a vstoupila v platnost jako oficiální měna v NDR dne 1. července 1990. Ekonomičtí analytici by navrhovaly kurz 1:6 k marce NDR⁴, Spolková národní banka 1:2, aby se udržela stabilita DM – kvůli inflaci a dluhům. Na postoj Spolkové národní banky však reagovala NDR protesty. Výsledkem byl kompromis mezi návrhy banky a požadavky východních Němců.

- Důchody, platy, mzdy, stipendia, nájemné a pachtovné, stejně jako ostatní platby, byly vyměřeny v poměru 1:1.
- V poměru 1:1 byla též provedena výměna úspor pro důchodce nad 60 let věku (do výše 6000 DM),
- dospělé občany ve věku 15-59 let (do výše 4000 DM)
- a pro děti do 14 let (do výše 2000 DM)-to vše na jednu osobu.

Důchodový systém NDR byl přeměněn a přizpůsoben západoněmeckému⁵.

- Veškeré další úspory vyšší jak zde uvedené částky a též dluhy byly proměněny v poměru 2:1.

¹ GÖRTEMAKER, Manfred: *Der Weg zur Einheit*. In: Informationen zur politischen Bildung 250, Überarbeitete Neuauflage 2005 München: Bundeszentrale für politische Bildung 2005. ISSN 0046-9408 str.62

² Krátce po volbách v březnu 1990 slíbilo okolo tisíce investorů, že vloží své finanční prostředky převážně do automobilového, strojíňho a elektrotechnického průmyslu, stejně jako do oblasti velkoobchodu a sektoru služeb.

³ GRÜNBAUM, Robert: *Deutsche Einheit*. Opladen: Landeszentrale für politische Bildung Berlin, Leske + Budrich 2000. ISBN 3-8100-2512-7 str. 98

⁴ Marka NDR byla od počátku měnou, která byla koncipována jen pro vnitřní obchod, v zahraničí nebyla marka NDR konvertibilní. Úroveň východoněmecké marky nikdy nedosáhle výše své sesterské měny DM. Východoněmecká vláda sice uváděla oficiální měnový kurz k DM 1:1, ale západní směnárny měly oficiální kurz 1:5. Krátce před pádem Berlínské zdi směňovaly jednu NDR marku za dvanáct feniků a po 9. listopadu 1989 dokonce i za pět feniků.

⁵ Na černém trhu se však kurz pohyboval 7:1.

- Pro aktiva osob, které žili mimo NDR a jejichž jmění vzniklo po 31.prosinci 1989, měl platit směnný kurz 3:1.¹

Ve výsledku to znamenalo, že 64 mld. marek NDR bylo směřeno v poměru 1:1 a 211 mld. marek NDR v poměru 2:1, což znamenalo nárůst současné peněžní zásoby ve výši 1 255 mld. DM o dalších 170 mld. DM, tedy 14 %². V NDR se přešlo na systém tržního hospodářství a stejný systém sociálního pojištění, jako byl používán v SRN.

V průměru se kurz pohyboval 1 DM za 1,38 NDR marek³.

V případě německo - německé měnové unie se jednalo o měnovou substituci, kdy v rámci jednotné měnové oblasti byla jedna měna nahrazena druhou a hlavní roli v měnové politice převzala centrální banka SRN. Touto substitucí získala NDR přes noc stabilní měnu, která jí mimo jiné otevřela trhy ES a ostatních světových ekonomik⁴.

3.2.2. Hospodářská unie

V rámci ujednání hospodářské unie byl v Německé demokratické republice okamžitě převzat hospodářský systém Spolkové republiky Německo, což v praxi znamenalo, že systém centrálně řízeného hospodářství byl převeden na model tržního hospodářství, který funguje v SRN již od počátku padesátých let a zahrnuje prvky:

- soukromého vlastnictví,
- hospodářské soutěže,
- tržní cenové tvorby,
- volného pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu,
- pracovního práva a protimonopolní politiky,
- neregulovaných cen
- a otevřené ekonomiky (s volnou směnitelností DM, bez státního monopolu zahraničního obchodu, s bankovním sektorem podle vzoru SRN, s daňovým systémem SRN).

¹ KOHL, Helmut: *Chtěl jsem sjednocení Německa*. 1. vyd. Praha: Karolinum 1997. ISBN 80-7184391-1. str. 257

² PARKIN, Michael. German Economic Reunification. *Economic Times*. 1991, no. 1, s. 20

³ podrobněji Erklärung von Bundesminister Rudolf Seiters, Chef des Bundeskanzleramtes, in: Bulletin des Presse-und Informationsamtes der Bundesregierung vom 3. Mai 1990

⁴ KLOTEN, Norbert: *Die deutsch-deutsche Wirtschafts- und Währungsunion*. In: (Wieder-) Vereinigungsprozeß in Deutschland, Band 1092; Bürger im Staat. Stuttgart: Landeszentrale für die politische Bildung Baden Württemberg 1990. ISBN 3-17-011301-1 str. 54

Dále pak:

- smluvní svobodu,
- svobodu podnikání,
- svobodu práva na usazování,
- svobodu volby povolání
- a svobodu spolčování.

Byly postupně odstraňovány státní subvence a minimalizoval se vliv státních monopolů. Ve Státní smlouvě bylo též ujednáno, že NDR převezme západoněmecké právo.

Jako zvláště důležitý se ukázal být přechod současných forem státních kombinátů na kapitálové formy společností, soukromé podniky. Do popředí se dostal co nejrychlejší přechod na tyto formy podnikání. Hlavním nástrojem, který byl použit hospodářskou unií, byl Úřad pro správu národního majetku¹ („Treuhandanstalt“), zvláštní orgán vytvořený ke správě téměř nekonkurenceschopného východoněmeckého průmyslu.

3.2.2.1. Privatizace a Úřad pro správu národního majetku

Nejdůležitějším cílem Úřadu byl právě převod majetku, do té doby vedeného ve státním vlastnictví NDR, do soukromého vlastnictví. Tento proces, tzv. privatizace, byl jeden z nejdůležitějších předpokladů pro přechod k sociálnímu tržnímu hospodářství.

„Privatizace je proces transformace veřejného, případně státního vlastnictví statků (aktiv) na vlastnictví soukromé. V určitých případech označuje i převedení výkonu některé aktivity z veřejné organizace na soukromou firmu nebo rostoucí podíl soukromého sektoru na vytvořeném HDP. teoreticky se opírá o teorii vlastnických práv.“²

Treuhandanstalt byl založen 1. března 1990 na základě „zákona o privatizace a reorganizaci lidového vlastnictví“. Založila ho Rada ministrů NDR (Modrowova vláda) a byl podřízen ministru financí NDR.

¹ Úřad byl založen ještě vládou SED na začátku března 1990 a pracovat začal od června 1990.

² NĚMCOVÁ, I. Ing. ŽÁK, M. a kol., *Velká ekonomická encyklopedie*, s. 561

Úřad vykonával tzv. poručenství nad národním majetkem, což spočívalo v:

- převzetí podílů, akcií nebo kmenových podílů při přechodu těchto jednotek do soukromých rukou
- a spravování je po tuto dobu v rámci obecného zájmu¹.

V počátcích byl Úřad určen pouze pro správu národního majetku, ne pro vytvoření soukromého majetku. Zjišťoval likviditu podniků a volil pro ně vhodnou právní formu. V té době se z dřívějších národních kombinátů a podniků vytvářely akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným.

Poté, co vstoupila v platnost měnová unie, se začaly oceňovat hodnoty jednotlivých podniků kvůli vstupu do privatizačního procesu. Toto se dělo od 17. června 1990, odkdy byl též Úřad kontrolován kromě vlády i Parlamentem.

Mezi úkoly THA patřilo²:

- restituce,
- privatizace,
- restrukturalizace,
- uzavírání a likvidace podniků,
- strukturální změny v hospodářství,
- a ochrana a tvorba pracovních míst.

Z počátku úřad nechtěl, aby velké celky dřívějších východoněmeckých kombinátů byly rozděleny na menší organizační jednotky a ty postupně rozprodány. Okolnosti (především investoři) je však donutily k rozdělení podniků do životaschopných jednotek a jejich následnému prodeji.

Privatizace byla realizována následujícími způsoby:

- a) přímým prodejem
- b) účastí jiných podniků na privatizovaných podnicích
- c) managementem buy-out
- d) re-privatizací

Z více jak 12 tisíc podniků z bývalé NDR byla zhruba ¼ zlikvidována, zachráněno bylo pouze okolo 37% z původních pracovních míst (přibližně 1 500 000 ze 4 000 000).

¹ *Ekonomické důsledky sjednocení Německa* [online]. 2007 [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW: <http://is.muni.cz/th/76506/esf_m/economic_impacts_of_reunification_of_Germany.pdf>.

² ESTRIN, S., *Privatization in Central & Eastern Europe*, Essex: Longman, 1994. ISBN 0-582-22766-6. s. 138

V průběhu privatizace bylo odhaleno, že východoněmecké statistiky byly falšovány a hodnota státních podniků byla několikanásobně nadhodnocena.

3.2.2.2. *Výsledky privatizace*

Celkově¹ dosahoval počet podniků, které byly prostřednictvím Treuhandanstaltu zprivatizovány, sumě 8000, většinou sdružených do kombinátů s více než čtyřmi miliony zaměstnanci². Po jejich rozštěpení se do organizačních jednotek stoupl počet skoro na 13 500, z nichž téměř 3000 byly zlikvidovány. Zahrneme-li do celkových cifer i drobné živnosti, tak celková suma privatizovaných subjektů je 47.000. Při oficiálním konci privatizace, který se uskutečnil k 31.12.2004, byl Úřad rozpuštěn. Zbývalo zprivatizovat 60 podniků, z čehož vyplývá, že po kvantitativní stránce by se mohla práce Úřadu označit za úspěšnou. Během své činnosti zprivatizoval na patnáct tisíc velkých podniků nebo částí podniků a uzavřel téměř čtyřicet tisíc smluv. Kromě toho provedl skoro čtyři tisíce čtyři sta restitucí, pětadvacet tisíc privatizací malých podniků³ a okolo padesáti tisíc prodejů nemovitostí. Dohromady můžeme hovořit až o devadesáti tisících privatizací.

Pokud však vezmeme v úvahu hospodářské výsledky, je situace poněkud odlišná. V roce 1991 tehdejší šéf Treuhandanstaltu D.K. Rohwedder odhadoval exDDR-hospodářský potenciál na 600 mld. DM a předpokládal, že jeho privatizace skončí se ziskem do státní pokladny. Ve skutečnosti Treuhandanstalt skončil k 31.12. 94 s následující bilancí:

- Celkové náklady procesu privatizace dosáhly 65 mld. DM a tato částka pomohla vytvořit 1,5 mil. pracovních míst.
- Investiční závazky nových majitelů dosáhly 207 mld. DM..

Hlavním úkolem Treuhandanstaltu byla restrukturalizace bývalého státního majetku a jeho prozatímní řízení, aby přežil v prostředí tržní ekonomiky. Teprve po zahájení práce vyšlo najevo, v jak katastrofálním stavu ten majetek byl - poslední vláda DDR jej ocenila na 1,3 bil. DM, ale propočty Treuhandanstaltu jej snížily o 210 mld. Průměrná produktivita práce DDR dosahovala necelých 30 % úrovně SRN, energetická náročnost zastaralých zařízení byla v průměru dvojnásobná oproti SRN. V některých případech musel Treuhandanstalt dokonce zaplatit novému vlastníku, aby majetek převzal.

¹ kapitola zpracována dle: MAGERSKÁ, V. *Německý treuhandanstalt : Měsíční zpráva Úřadu pro správu a privatizaci státních podniků bývalé NDR k 31.1.1992.* [s.l.] : Ústřední ústav národohospodářského výzkumu, 1992, s. 33

² tj. okolo 40 % všech zaměstnaných osob

³ tzn. obchody, restaurace, kina, lékárny

Proces privatizace skončil velkou ztrátou, kterou společně s ostatními dluhy bývalé DDR bude splácet celá generace daňových poplatníků. Mnoho podniků bylo restituováno a 3 tis. odkoupeny v rámci management-buy-out. Restituce byly ve formě fyzického navrácení, nikoli finančního vyrovnání, což mělo být rozpočtově výhodné, ale bylo dost sporů a protahovalo se to, nebyla překročena hranice r. 1949, všechna vyvlastnění před vznikem NDR byla považována za dopad 2. světové války, tj. výsledek činnosti sovětské okupační správy, soudní spory v dané oblasti vyřešil takto Ústavní soud SRN.

Konečná bilance privatizace měla být zisková. Nepočítalo se však s tím, že spousta státních podniků je několikanásobně nadhodnocena a že jsou falšovány východoněmecké statistiky. Ukázalo se, že skutečná hodnota majetku vstupujícího do privatizace byla podstatně nižší než původně odhadovaných 1,3 bil.DM.

Dalším cílem bylo udržení co nejvyšší zaměstnanosti, což však nebylo možné vzhledem nutnosti zrušení podniků, které pracovaly neefektivně a nemohly obstát v konkurenčním boji s ostatními podniky na německém i zahraničním trhu.

3.2.3. Sociální unie

Na první pohled zřejmě negativní důsledky měnové unie a transformace (např. nezaměstnanost) by mohly v budoucnu obyvatele východního Německa vést k pocitům beznaděje, jejichž následkem by se zvedla vlna sociálních nepokojů, proto se stalo téma sociální unie též součástí smlouvy a sociální aspekty byly začleněny do měnové a ekonomické transformace.

Vedení SED až do poslední chvíle blahorečilo svému sociálnímu systému, který občanům zajišťoval vysokou měrou sociální jistoty. Pravdou je, že v té době byla v Ústavě NDR celá řada sociálních práv povýšena na úroveň základních práv, která měla klíčové postavení.

Hlavními sociálními právy s vyšším postavením byly např.

- záruka pracovního místa,
- zásobování levnými výrobky základní spotřeby,
- stabilní a nízké nájemné,
- bezplatné zdravotní ošetření,
- podpora rodin a matek prostřednictvím dostatečné nabídky jeslí a dětských školek, apod.

Realita však byla trochu jiná – ve skutečnosti byly v NDR velké problémy s nedostatečnou nabídkou obytných prostorů, nízké mzdy obyvatelům nemohly pokrýt ani provozní náklady a zdravotní systém vykazoval zásadní nedostatky typu chybějících léků

a nevyhovující zdravotní techniky. Většina starších lidí musela přežívat s minimálními důchody. Nízké a stabilní ceny výrobků základní spotřeby vedly k plýtvání nedostatkových zdrojů. Celý systém přežíval jen na základě státních subvencí, které v roce 1989 tvořily čtvrtinu státních výdajů, a proto vedla tato neudržitelná situace k bankrotu východoněmecké ekonomiky.

Obyvatelé východního Německa měli velký strach ze ztráty jejich vžitých sociálních jistot, což vedlo k tlakům na řešení sociálního systému. V NDR byly zavedeny sociální standardy a systém sociální pomoci Spolkové republiky Německo, výjimku tvořilo pár přechodných lhůt a zvláštní regulace.

Zavedením tohoto sociálního systému se situace ve východním Německu mírně zklidnila, jelikož toto dění zmírnilo negativní důsledky transformace. Východní Němci dostali:

- vysoké sociální dávky,
- vysoké dávky v nezaměstnanosti
- dále jim byla poskytována rekvalifikace,
- v rámci veřejného sektoru byla pro ně vytvářena volná pracovní místa,
- občanům nad 57 let bylo umožněno odejít do předčasného důchodu apod.

Dalšími změnami prošel i východoněmecký systém jednotného pojištění, který byl nahrazen pluralitním systémem SRN (důchodové připojištění, úrazové a zdravotní pojištění, atd.).

Tato opatření povzbudila ve východních Němcích víru v budoucnost a lid si ještě více přál rychlé sjednocení.

Pro představu, jak rozsáhlá finanční pomoc do východního Německa proudila, je dobré vzít v potaz, že od počátku měnové, hospodářské a sociální unie vydalo západní Německo pro nové spolkové země v průběhu jednoho roku takovou částku, kterou když porovnáme s příjmem západních zón od Spojených států formou Marshallova plánu, kde byla na každého obyvatele za období několika let poskytnuta částka 800 DM, Spolková republika Německo poskytla v průběhu jednoho jediného roku (od 1.července 1990 do 1. července 1991) na jednoho obyvatele více než sedminásobek - a to úctyhodných 6 100 DM¹.

¹ KOHL, Helmut: *Chtěl jsem sjednocení Německa*. 1. vyd. Praha: Karolinum 1997. ISBN 80-7184391-1, str. 281

3.2.4. Odsun vojsk

Paralelně s hospodářským, měnovým a sociálním sjednocení Německa ohlašovaly jednotlivé účastnické státy, které měly svá vojska na území SRN, postupnou redukci svých od konce války zde umístěných vojenských sil. Německý ministr zahraničních věcí a sovětský velvyslanec v Německu podepsali 12. října 1990 dohodu o odchodu 380 000 sovětských vojáků a 220 000 jejich rodinných příslušníků z území bývalé NDR; jejich odchod byl ukončen do konce roku 1994. Spolková vláda poskytla při této příležitosti příspěvek na výstavbu 26 000 bytů na území SSSR, který dosahoval výše 13,5 miliard marek. Francie v této souvislosti ohlásila předpokládanou redukci svých vojsk o 50 000 vojáků (a to v následujících dvou letech), USA se rozhodly zredukovat počet svých vojenských sil o 60 000 vojáků. Armádu NDR přebrala plně armáda SRN¹.

3.2.5. Německá společnost

Pesimismus a nespokojenost s hospodářskou situací od roku 2000 silně narůstá².

Spolkový statistický úřad vydal v roce 2006 zprávu o průzkumu spokojenosti občanů ve starých spolkových zemích a zemích bývalé NDR. Přičemž se jasně ukázalo, jak silně od roku 2000 životní spokojenost v celém Německu upadá a pocit nedostatku spravedlivé části blahobytu vzrůstá. Všeobecně se od té doby posílilo očekávání, že i v budoucnu se životní podmínky budou zhoršovat. A od roku 2004, ve kterém skončil tento průzkum, se uvedené očekávání většiny Němců velice pravděpodobně nadále nelepší.

Od roku 1990 bylo východoněmecké a západoněmecké obyvatelstvo celkem patnáctkrát dotazováno na otázky, které umožňovaly získat velmi detailní popis dlouhodobého vývoje životní spokojenosti resp. nespokojenosti ve sjednoceném Německu. Z následujícího obrázku představujícího vývoj všeobecné životní spokojenosti lze vyčíst, že do druhé poloviny roku 1990 se spokojenost v obou částech země vzájemně přibližovala, načež tyto hodnoty ve východním Německu po německém znovusjednocení zřetelně upadaly. Přiblížení spokojenosti totiž bylo vyvoláno počátečním očekáváním, že postupem času dojde k vyrovnání se na

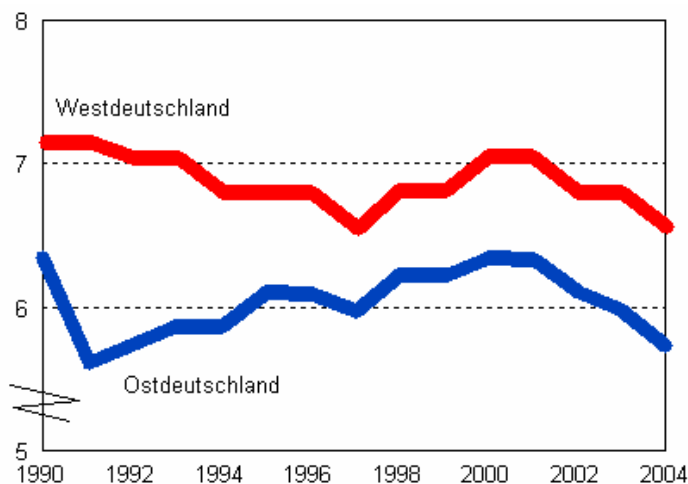
¹ *Spolková republika Německo* [online]. 2005 [cit. 2008-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/Nemecko.dot>.

² *Infoportál Německo a globalizace* [online]. 18.09.06 [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.jjahnke.net/rundbr14.html>>.

konstantně vysokou západoněmeckou úroveň, a to nenastalo. Z toho důvodu se projevuje pokles spokojenosti ve starých spolkových zemích, nejprve ihned po roce 1990 a poté od roku 2000, odkdy dochází k ještě většímu nárůstu pocíťovaných rozdílů mezi oběma částmi země.

Graf 5 Vývoj životní spokojenosti ve východním a západním Německu v letech 1990 – 2004

Použita škála 1- 10. Číslo 10 znamená největší spokojenost.

Zdroj: <http://www.jjahnke.net/rundbr14.html>

Westdeutschland = západní Německo, Ostdeutschland = východní Německo

3.2.6. Zaměstnanost

Nezaměstnanost je velkým hospodářským problémem sjednoceného Německa. Obrovský nárůst nezaměstnaných se objevil v zemích bývalé NDR v období sjednocení. NDR se musela přizpůsobit tržnímu hospodářství v SRN, což pro mnohé východoněmecké podniky znamenalo bankrot. Firmy i lidé v nich pracovali neefektivně, bez ohledu na potřeby trhu a mnozí nestihly na nové zřízení zareagovat včas. Díky transferu sociálně tržního modelu a s ním spojených kolektivních smluv nastal záhy po sjednocení odliv zájmu zaměstnavatelů, kteří si tak vysoké mzdové náklady za relativně nedostatečně kvalitní výrobu v NDR nemohli dovolit. To ještě zhoršovalo již tak složitou situaci na trhu práce, poznamenaném dlouholetým plýtváním a umělým zaměstnáváním v dobách NDR. Disproporce mezi mírou nezaměstnanosti na východě a západě země byly a jsou i nadále patrné.

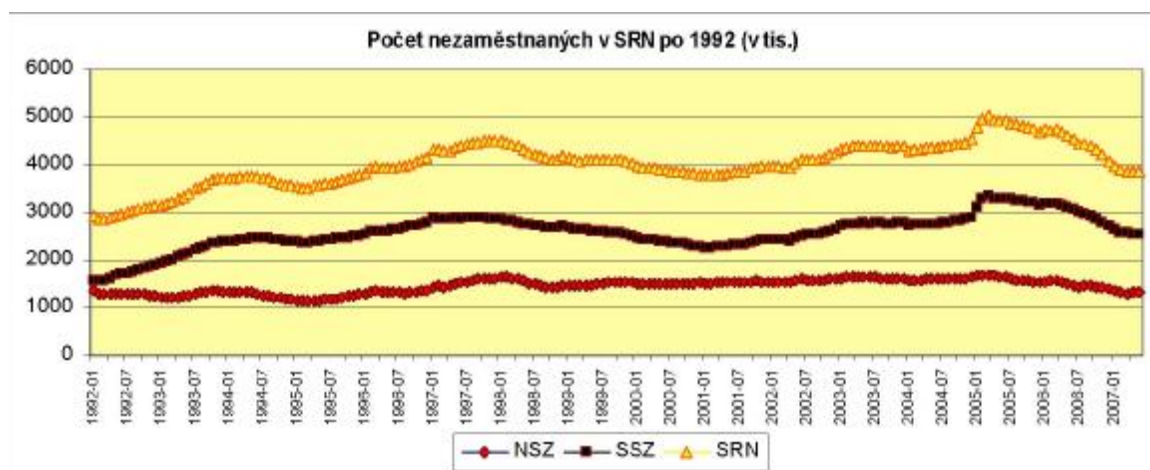
V současnosti je v nových spolkových zemích registrováno více než 1,6 milionu nezaměstnaných, což odpovídá míře nezaměstnanosti ve výši 18,7 procent. Ve starých spolkových zemích je míra nezaměstnanosti ale jen poloviční.

Následující grafy zobrazují vývoj nezaměstnanosti v Německu. Již od počátku sjednocení se SRN musela vyrovnávat s vysokou nezaměstnaností. Přičemž v předcházejícím

dvacetiletém období, tj. od šedesátých let, se míra nezaměstnanosti pohybovala pod hranicí pěti procent. Po ropných šocích v 70. letech se v mnoha evropských zemích najednou nezaměstnanost vyšplhala o několik procentních bodů výše, čehož se některé země nezbavily dodnes ¹(to je i případ SRN). Další vlna růstu přišla bezprostředně po sjednocení² a kulminovala v roce 1997, kdy celková míra nezaměstnanosti dosahovala 11,5 procent.

Dalším rokem kulminace (viz následující graf) je rok 2005, kdy míra nezaměstnanosti SRN dosáhla 11,7 procent. Zde Spolková agentura práce zaznamenala nejvyšší míru nezaměstnanosti v celém poválečném období (v roce 2005 stoupl počet nezaměstnaných na více jak 5 milionů).³

Graf 6 Počet nezaměstnaných v SRN po roce 1992 (v tis.)

Zdroj: vlastní zpracování dle Deutsche Bundesbank a Bundesagentur für Arbeit <http://statistik.arbeitsamt.de/>

Od roku 2005 až do současnosti ukazatel nezaměstnanosti klesá; od ledna 2007 je tento klesající trend až natolik příznivý, že míra nezaměstnanosti pro celé Německo klesla pod hranici deseti procent⁴. V červnu 2007 byla vykázána celoněmecká míra nezaměstnanosti ve výši 8,8 procent, pro západní Německo byl ukazatel stanoven na 7,3 procent a pro východní Německo na 14,7 procent. Ve srovnání s předcházejícím rokem došlo k poklesu nezaměstnanosti o 1,6 procent pro NSZ a 2,1 procent pro SSZ.

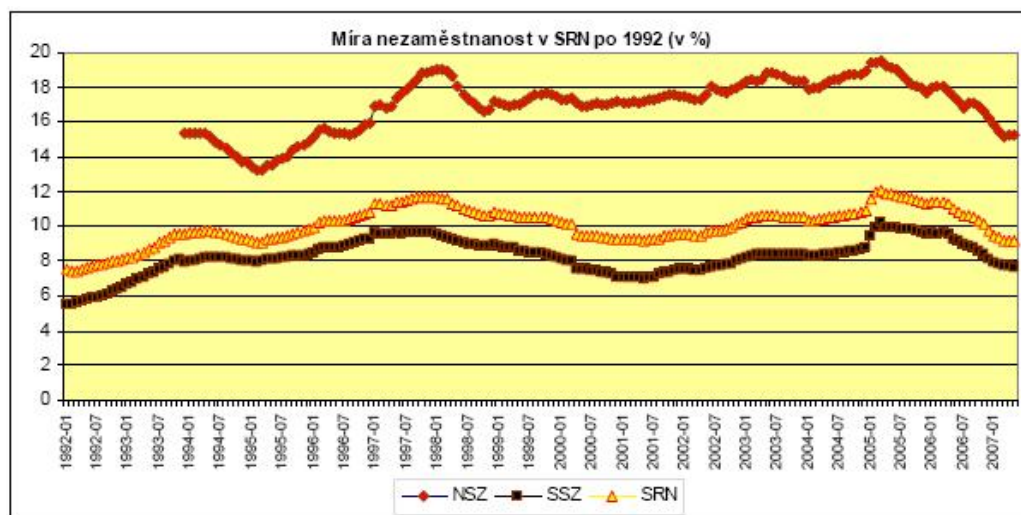
¹ V SRN se používal termín „Sockelarbeitslosigkeit“, tedy jakýsi skok v míře nezaměstnanosti, který zůstává i přes oživení ekonomiky.

² V roce 1990 byla míra nezaměstnanosti ve východním Německu 6,1 %. V roce 1991 již 10,4 %, v roce 1992 to bylo 14,6 %, v roce 1993 činila 15,1%. Tyto hodnoty jsou včetně Berlína a ze zdroje: <http://www.iab.de>. Další roky jsou uvedeny v tabulce v příloze na straně 58.

³ Více v tabulce v příloze, str. 57

⁴ *Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 09.11.2007 [cit. 2008-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/nemecko/1000636/>>.

Graf 7 Míra nezaměstnanosti v SRN po roce 1992 (v %)

Zdroj:vlastní zpracování dle Deutsche Bundesbank a Bundesagentur für Arbeit <http://statistik.arbeitsamt.de/>

Ekonomika východních zemí tak sice disponovala velkými prostředky, nicméně nebyla schopna vytvářet nová pracovní místa, protože kvůli velkým finančním tokům do sociálních dávek nezbývalo na podporu podnikání.

V reakci na vývoj nezaměstnanosti vznikly zákony, kterým se ve zkratce říká Hartz I až IV. Byly nejtěžší a nejtvrďší od dob poválečného Německa, vypracovány na základě konceptu, který připravila speciální komise pod vedením Petera Hartzze. Ta představila své návrhy veřejnosti v srpnu 2002, tedy těsně před zahájením kampaně před volbami do Spolkového sněmu. Kancléř Gerhard Schröder (SPD) tehdy během předvolebního boje slíbil, že návrhy komise budou bezezbytku zapracovány do nových zákonů a zahrnul je do svého reformního balíku „Agenda 2010“. Čelní vládní politici, především ze strany SPD, během předvolební kampaně v roce 2002 tvrdili, že tzv. Hartzovy reformy pomohou Německo zbavit až 2 milionů nezaměstnaných¹.

3.2.6.1. Agenda 2010

Agenda 2010 je, jak již bylo řečeno, koncept vyhlášen německou vládou v roce 2003 (ve spolupráci s opoziční stranou CDU-CSU). Pouze PDS se postavila proti konceptu. Výchozí moment byl 14. březen 2003, kdy Gerhard Schröder přednesl vládní prohlášení o spuštění reformu v rámci Agendy 2010.

Cílem Agendy 2010 bylo podpořit hospodářský růst a zaměstnanost, navzdory problémům spojeným s demografickými změnami ve společnosti a postupující globalizací.

¹ Institut pro evropskou politiku [online]. 07.09.2005 [cit. 2008-04-18]. Dostupný z WWW: <http://www.europeum.org/dispatch_article_text.php?aid=791>

Vycházelo se z toho, že mzdové náklady jsou příliš vysoké a jejich snížení by mělo přimět zaměstnavatele k najímání další pracovní síly. Změny se týkaly i sociální politiky, pracovního trhu a politiky rodin. Další cíl bylo snížení sociálních výdajů a to úpravou nároků nezaměstnaných a příjemců sociální pomoci. To řešily zejména takzvané Hartzovy reformy. Celý koncept Agendy 2010 byl rozdělen do sedmi oblastí:

- daňová reforma
- důchodová reforma
- reforma vzdělání a výzkumu
- zdravotní péče
- podpora rodin
- profesní příprava
- vývoj pracovního trhu a nezaměstnanosti.

V rámci programu Agenda 2010 vláda přijala opatření, která měla pomoci obnovit ekonomický růst. Dlouho trvající vysoká míra nezaměstnanosti zatěžovala veřejné rozpočty a sociální systém, neboť kdo nepracoval, nemohl platit daně a odvody do sociálního systému. Program zavedl snížení vedlejších mzdových nákladů a odstranění zbytečné byrokracie. Dále nové formy zaměstnanosti dodaly pracovnímu trhu nové impulsy. Důležitou roli mělo zavedení nových úvěrových programů, které měly podpořit modernizaci soukromého bydlení a vytváření nových pracovních míst v obcích.

Dalším bodem bylo zmírnění ochrany výpovědní lhůty. Malé podniky do 5-ti zaměstnanců budou mít usnadněné zaměstnání další pracovní síly v případě nové zakázky či objednávky. Na dobu určitou mohou zaměstnat až 5 lidí, aniž by bylo potřeba zajistit ochranu výpovědní lhůty jako doposud.

V neposlední řadě se podpora soustředila i na střední vrstvy a to změnou pravidel řemeslné živnosti. Důvodem bylo ulehčení zakládání a přebírání podniků v této oblasti. Nebylo již zapotřebí osvědčení o mistrovské zkoušce, to zvyšovalo atraktivitu řemesel a ulehčovalo vytváření nových pracovních míst.

3.2.6.2.Reforma Hartz IV.

Základním principem reformy Hartz IV je zjednodušení třístupňového systému vyplácení podpor, kdy měl nezaměstnaný postupně nárok na dávku podpory v nezaměstnanosti (Arbeitslosengeld), dávku pomoci v nezaměstnanosti (Arbeitslosenhilfe) a sociální dávku (Sozialhilfe), na systém dvoustupňový, ve kterém po dávce podpory v nezaměstnanosti (Arbeitslosengeld - ALG I) následuje tzv. druhá dávka podpory v nezaměstnanosti (Arbeitslosengeld II - ALG II) .

Reforma německého pracovního trhu však nefungovala ještě ani dva roky a už doznala podstatných změn a ještě zásadnější zásahy vláda plánuje. Hartz IV se totiž ukázal být mnohem nákladnějším než si původně ministři naplánovali.

Jen v prvním roce překročily výdaje plán o zhruba 12 miliard eur.¹

Jak je to možné? Vláda totiž vycházela z údajů roku 2002. Počítala tak, že z necelých pěti milionů nezaměstnaných dosáhne na Podporu v nezaměstnanosti II asi 2,6 milionu Němců. Hned první měsíc ale ukázal, že bude třeba sáhnout hlouběji do kapsy. Spolu s rodinnými příslušníky, na něž se vztahuje výživné, které hradí stát, se o sociální podporu ALG II přihlásilo 3,9 milionu lidí.

A co se změnilo? Zrovnoprávnění byli lidé v nových spolkových zemích. Dosud měli nárok na nižší dávky v nezaměstnanosti. Vláda pak naopak začala šetřit na osobách mladších 25 let, které jsou ještě vyživované rodiči. Kosmetických úprav se dočkalo také započítávání majetku, jehož výše ovlivňuje nárok na vyplácení podpory. Smyslem je, aby lidé nejdříve spotřebovali své úspory, a pak teprve žili na náklady státu. Mezi nejvýznamnější zpřísnění dosavadních pravidel patří větší postihy za to, když nezaměstnaný nepřijme nabízenou práci. Ještě „výnosnější“ pro státní kasu má být posílení informovanosti úřadů...

I přes nastolené reformy se zprvu situace nelepšila. V roce 2005 se situace ještě vyhrotila, Spolková agentura práce zaznamenala nejvyšší míru nezaměstnanosti v celém poválečném období. Před zahájením reformy si vláda slibovala ulehčení systému sociálního pojištění a snížení objemu vyplácených podpor. Avšak od vyhlášení platnosti zákona se situace vyostřovala, odbory pořádaly demonstrace.

Od roku 2006 se však situace začala obracet k lepšímu. Na trh práce koncem roku 2006 a začátkem roku 2007 mělo pozitivní dopad především hospodářské oživení.¹

¹ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 2006 [cit. 2008-04-19]. Dostupný z WWW: <[36](http://www.faz.net/IN/INtemplates/faznet/default.asp?tpl=common/zwischeneseite.asp&dox={62659E4F-F71B-00E5-013F-E4AC74B8C26D}&rub={594835B6-7271-4A1D-B1A1-21534F010EE1}></p></div><div data-bbox=)

3.2.6.3. Vývoj mobility pracovních sil v rámci Německa

Znovusjednocení vyvolalo vlnu stěhování z východoněmeckých zemí do západoněmeckých, neboť ve starých spolkových zemích byly lepší pracovní šance a vyšší úroveň mezd. Dojíždění do zaměstnání jako flexibilní forma mobility pracovní síly odráželo částečně očekávání, že zaměstnání na západoněmeckém pracovním trhu představuje pouze přechodné řešení, dokud se nezlepší situace na pracovním trhu ve východním Německu. Že však očekávané následné srovnání životních poměrů nenastalo, bylo pro občany rozčarováním, a ukázalo se v neposlední řadě v trvalé jednostranné migrační bilanci ve prospěch západoněmeckých zemí.

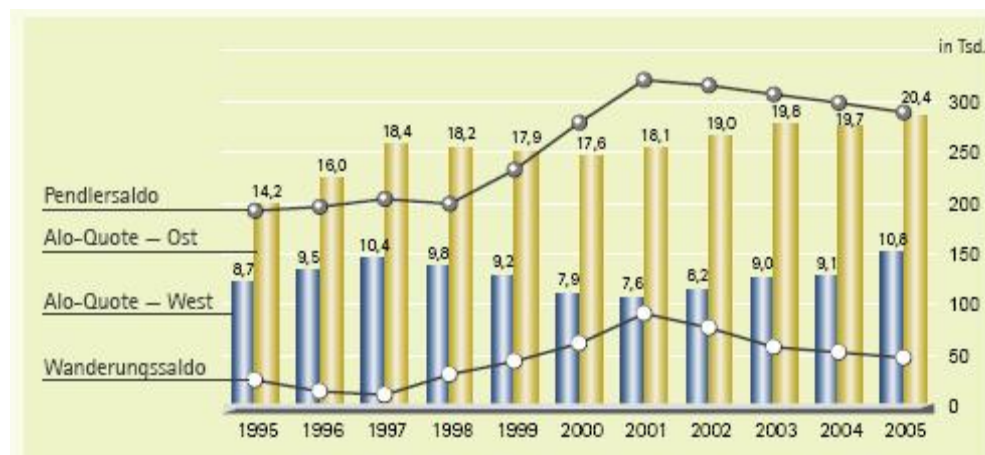
Pro přehled o mobilitě z východoněmeckých zemí do západoněmeckých je zde pozorováno saldo zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání v porovnání se stěhováním a vzájemně ukázány obě míry nezaměstnanosti – jak na západě, tak na východě. Pozitivní saldo znamená, že více osob dojíždí z východu ve směru na západ než ze západu na východ. Na následujícím grafu je zřetelné, že vývoj nezaměstnanosti v západním Německu a obzvláště rozdíl k východoněmecké míře nezaměstnanosti ovlivnil tok zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání. Přebytek zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání činil v roce 2001 – při rozdílu v míře nezaměstnanosti o 10,5 procentního bodu - okolo 321 000 osob. V roce 2005 to bylo sotva 290 000 osob a rozdíl v míře nezaměstnanosti byl 9,6 procentního bodu.

Saldo migrace probíhá nápadně paralelně se saldem zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání. V samotném roce 2001 se přestěhovalo o skoro 91 000 osob víc z východu na západ, než v opačném směru. Také když se v následujících letech saldo znovu snížilo, činila migrační převaha ve směru na západ v roce 2005 stále ještě kolem 50 000 osob².

¹ *Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 09.11.2007 [cit. 2008-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/nemecko/1000636/>>.

² *Institut pro průzkum trhu práce a zaměstnanosti* [online]. 2008 [cit. 2008-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://doku.iab.de/kurzber/2008/kb0608.pdf>>.

Graf 8 Východo-západní mobilita (v tis. osob) a míra nezaměstnanosti (v %) v Německu 1995-2005
Migrační saldo a saldo zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání (v tis. osob)

zdroj: <http://doku.iab.de/kurzber/2008/kb0608.pdf>

Pendlersaldo = saldo zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání

Alo-Quote-Ost = míra nezaměstnanosti ve východním Německu

Alo-Quote-West = míra nezaměstnanosti v západním Německu

Wanderungssaldo = migrační saldo

Migrační saldo je nettobilance migračního pohybu mezi východním a západním Německem v příslušných letech. Saldo zaměstnanců dojíždějících do zaměstnání je zobrazeno analogicky a vyplývá z porovnání místa bydliště a místa zaměstnání.

3.2.6.4. Vývoj příjmů

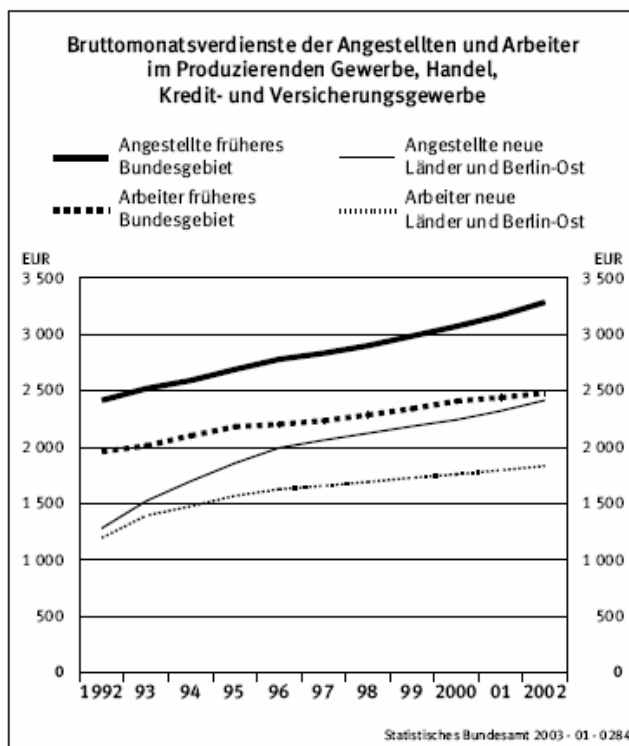
Pokud budeme sledovat střednědobý vývoj příjmů na západě a na východě Německa, nedostaneme jednotný obrázek pro obě části země.

Úředníci starých spolkových zemí vydělávali v roce 2002 o 36 % více jak v roce 1992. Nárůst platů v nových spolkových zemích a Berlínu-východ odpovídající stejnému časovému období je však o 89 %. Průměrný hrubý měsíční plat činil v roce 1992 v západním Německu 2414 Euro. Ve stejném roce bylo ve východním Německu dosaženo platu 1281 Euro, což činilo jen 53 % úrovně západoněmeckých platů. V roce 1995 byl průměrný hrubý měsíční plat ve východním Německu 1857 Euro, čímž byl významně přiblížen západoněmecké úrovni platů (2 689 Euro), avšak vzájemné porovnání i přes toto navýšení činilo v roce 1995 69 %. V roce 2000 dosáhli úředníci v nových spolkových zemích 73 % západoněmecké hrubé měsíční platy. Od té doby se poměr platů v nových a Starých spolkových zemích moc nepřibližuje¹.

¹ *Německý statistický úřad* [online]. 2003 [cit. 2008-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Querschnittsveroeffentlichungen/WirtschaftStatistik/VerdiensteArbeitskosten/OstWest.property=file.pdf>>

Graf 9 Hrubá měsíční mzda úředníků a dělníků (v Eur)

Mzda ve výrobní sféře, obchodu, úvěrovém a pojišťovacím sektoru.

Zdroj: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Querschnittsveroeffentlichungen/WirtschaftsStatistik/VerdiensteArbeitskosten/OstWest,property=file.pdf>

Angestellte früheres Bundesgebiet = úředníci pracující ve starých spolkových zemích

Arbeiter früheres Bundesgebiet = dělníci pracující ve starých spolkových zemích

Angestellte neue Länder und Berlin-Ost = úředníci pracující v nových spolkových zemích a Berlínu východ

Arbeiter neue Länder und Berlin-Ost = dělníci pracující v nových spolkových zemích a Berlínu východ

Průměrné hrubé měsíční mzdy dělníků povyroستly za sledované období v západním Německu z původních 1 660 Euro v roce 1992 o 27 %, ve východním Německu byl nárůst dvakrát tak velký. Dělníci v nových spolkových zemích vydělávali v roce 1992 se mzdou 1 195 Euro 61 % hrubé měsíční mzdy dělníků na západě. Také u dělníků bylo právě v roce 1995 provedeno rozsáhlé navýšení mezd, které se tím více přiblížily k západoněmecké úrovni. I přes toto navýšení dělníci vydělávali v roce 1995 v nových spolkových zemích se svými 1 568 Euro 72 % v západním Německu dosažitelné hrubé měsíční mzdy¹.

¹Spolkové ministerstvo pro hospodářství a technologie [online]. 2008 [cit. 2008-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/wf-wirtschaftsdaten-neue-laender-02-2008,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>>.

Tabulka 4 Vývoj hrubé měsíční mzdy úředníků (v Eur)

Mzda ve výrobní sféře, obchodu, úvěrovém a pojišťovacím sektoru.

Jahr	West- verdienste	Ost- verdienste	Verdienst- abstand absolut	Ost-West- Verdienst- relation
	EUR			%
1992	2 414	1 281	1 133	53,1
1995	2 689	1 857	832	69,1
2000	3 071	2 242	829	73,0
2001	3 167	2 321	846	73,3
2002	3 285	2 415	870	73,5

Zdroj: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Querschnitsveroeffentlichungen/WirtschaftStatistik/VerdiensteArbeitskosten/OstWest,property=file.pdf>

Jahr = rok

Westverdienste = platy ve starých spolkových zemích

Ostverdienste = platy v nových spolkových zemích

Verdienstabstand absolut = rozdíl platů v číslech

Ost-West Verdienstrelation = rozdíl platů v procentech (staré spolkové země 100 %)

3.2.6.5. Sociální dávky

Financování systému sociálního zabezpečení je úzce spojeno s veřejnými příjmy a výdaji. Příjmy veřejných rozpočtů - tudíž od spolků, zemí a obcí - pocházejí největším dílem z daní. Ačkoli existuje množství různých druhů daní, v celkovém příjmu z daní je jich výrazných jen pár.

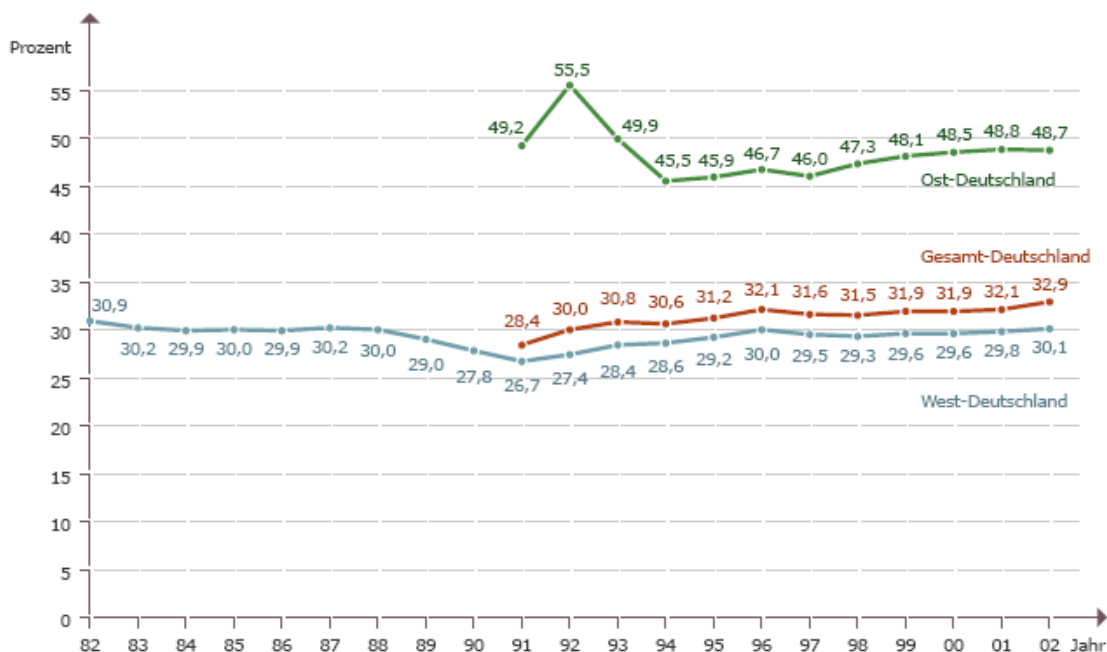
Samotná daň z příjmu (15 – 42 % u fyzických osob, 25 % u právnických) a daň z přidané hodnoty (základní 19 %, snížená 7 %)¹ tvoří dohromady více jak dvě třetiny z celkových příjmů z daní. Ohledně daní z příjmu je největší částí - přes 75 % - daň ze mzdy (15 nebo 30 %).

Vedle příjmů od spolků, zemí a obcí se sociální zabezpečení financuje především ze sociálního pojištění. Dvě třetiny všech sociálních se realizují přes sociální pojištění (tudíž přes zákonné důchodové zabezpečení, zákonné zdravotní pojištění, zákonné úrazové pojištění, zákonné léčebné pojištění a zákonné pojištění nezaměstnanosti respektive podpora pracovních příležitostí).

¹ *Finanční expert* [online]. 2006 [cit. 2008-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.finexpert.cz/default.aspx?textart=1&article=18244> >

Vývoj míry sociálních dávek je ukázán v následujícím grafu.

Graf 10 Sociální dávky v Německu v období 1982-2002 (v % HDP)

Zdroj: http://www.bpb.de/wissen/JIW3GR,0,0,%D6konomische_Grundlagen_und_Finanzierung.html

Prozent = procenta

Jahr = rok

Ost-Deutschland = východní Německo

Gesamt-Deutschland = celé Německo

West-Deutschland = západní Německo

Suma všech sociálních dávek činila v Německu v roce 2002 skoro 723 mld. Euro. Abychom mohli sociální zabezpečení lépe porovnat v mezinárodním měřítku, musíme sociální výdaje vzájemně porovnat s výkonností celé ekonomiky. Vezmeme v úvahu celkový objem sociálních dávek, poměříme ho s HDP a tím zjistíme míru sociálních dávek, která v Německu v roce 2002 vychází na 32,9 %.

Ve vzájemném porovnání starých a nových spolkových zemí zde vychází najevo značné rozdíly. Ve starých spolkových zemích činila v roce 2002 míra sociálních dávek 30,1 % (což bylo o 0,8 % níže než v roce 1982), v nových spolkových zemích oproti tomu byla 48,7 %.

Zatím nejvyšší míra sociálních dávek byla zaznamenána v nových spolkových zemích v roce 1992, kdy činila 55,5 % (ve starých spolkových zemích pouze 27,4 %). O dva roky později klesla o 10 %, od té doby však znovu narůstá.

Tabulka 5 Sociální dávky v Německu v období 1982-2002 (v % HDP)

	West-Deutschland	Ost-Deutschland	Gesamt-Deutschland
1982	30,9		
1983	30,2		
1984	29,9		
1985	30,0		
1986	29,9		
1987	30,2		
1988	30,0		
1989	29,0		
1990	27,8		
1991	26,7	49,2	28,4
1992	27,4	55,5	30,0
1993	28,4	49,9	30,8
1994	28,6	45,5	30,6
1995	29,2	45,9	31,2
1996	30,0	46,7	32,1
1997	29,5	46,0	31,6
1998	29,3	47,3	31,5
1999	29,6	48,1	31,9
2000	29,6	48,5	31,9
2001	29,8	48,8	32,1
2002	30,1	48,7	32,9

Zdroj : http://www.bpb.de/wissen/JIW3GR,0,0,%D6konomische_Grundlagen_und_Finanzierung.html

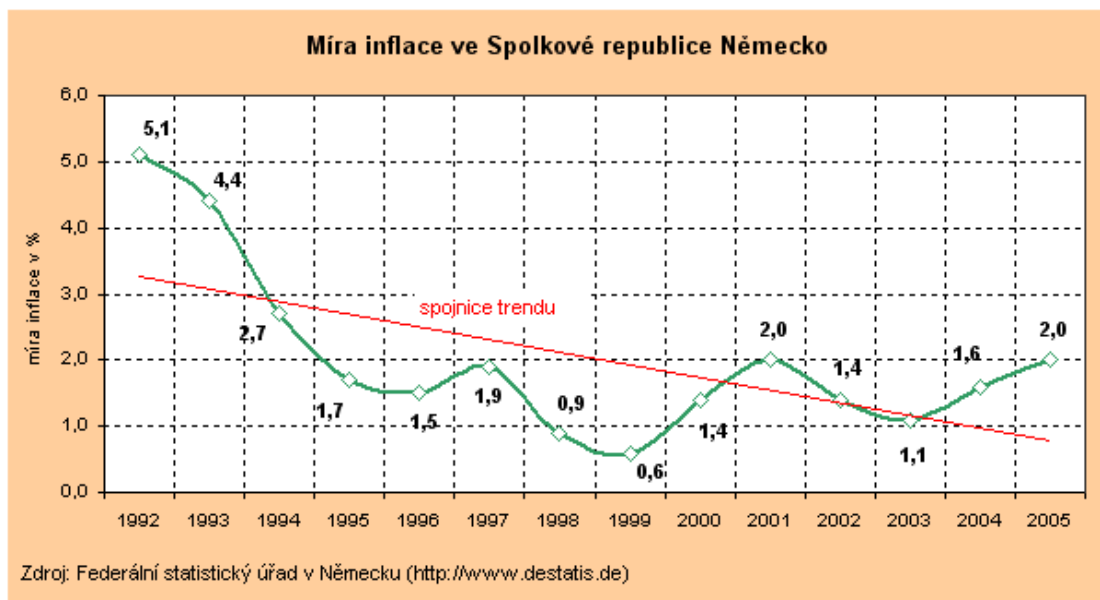
3.2.7. Cenová hladina

Německo v první polovině 20. století zažilo hyperinflaci, kdy zvláštností nebyly ani pětimiliardové bankovky. Proto byla přísná protiinflační politika hlavním proudem německé hospodářské politiky po druhé světové válce, především pak od období 70. let.

Zvláštním případem byly ovšem strukturální krize, které zhoršily všechny makroekonomické ukazatele. Vysokých hodnot nad 5 % inflace dosahovala ekonomika v letech 1971-1975 (první ropná krize), 1980-1982 (důsledky druhé ropné krize a restrukturalizace) a poté na počátku 90. let vlivem celosvětové krize.

V následujícím grafu můžeme zahlédnout poslední zmíněnou hodnotu inflace nad 5 %. Poté inflace klesala a od roku 1995 do roku 2005 se držela na či pod hranici dvou procent. Nejnižší zaznamenaná inflace byla v roce 1999, a to pouhých 0,6 %.

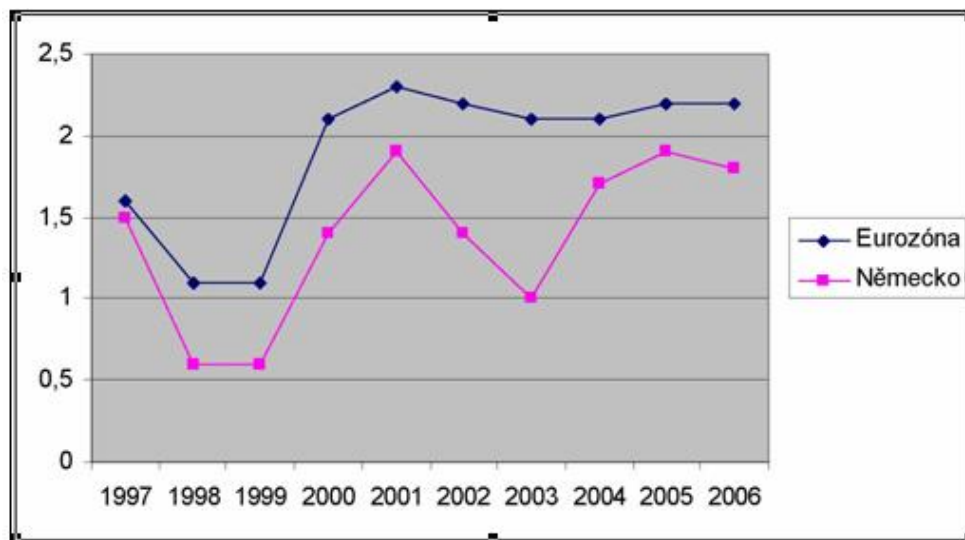
Graf 11 Vývoj míry inflace v SRN

Zdroj: <http://www.liberec.czso.cz/xl/redakce.nsf/i/070731.ceny2005>

Jak ukazuje následující graf, je míra inflace nižší než je průměr Eurozóny. Ačkoliv obyvatelstvo pociťovalo po zavedení eura v roce 2002 razantní nárůst cen, měření Spolkového statistického úřadu toto nepotvrdilo. Míra inflace byla v následujících obdobích dokonce nižší než ve stejném období před zavedením eura.

Obrázek 4 Porovnání vývoje inflace v Německu a eurozóně za posledních deset let

Zdroj: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=de&pcode=e_b040

Ohrožena může být cenová stabilita i za strany nepřiměřených mzdových požadavků odborů. Dalším aktuálním problémem je zdražování cen ropy a potravin, které mají nemalý dopad na růst cenové hladiny.

3.2.7.1. Vývoj inflace v letech těsně po sjednocení

V průběhu znovusjednocení čelilo Německo ve srovnání s jinými zeměmi a především ve srovnání s dřívějším německým cenovým vývojem poměrně vysoké inflaci. Spotřebitelské ceny rostly v roce 1992 o 4,75 %, z toho 4 % na západě a 10 % na východě. Ve srovnání s 2,75 % jako průměrem zemí OECD a 2,5 % jako průměrem členů ERM to byla čísla skutečně vysoká.

Cenový vývoj se však nelišil pouze mezi východní a západní částí země, ale byl značně odlišný i v hlavních oblastech ekonomiky, jak znázorňuje následující tabulka.

Tabulka 6 Vývoj inflace v letech 1990 – 1992 v západním (SRN) a východním (bývalá NDR) Německu

Vývoj inflace			
	1990	1991	1992
Západní Německo			
dovozní ceny	-2,3	0,4	-3,2
výrobní ceny	2,7	2,4	1,4
velkoobchodní ceny	-	1,6	0,1
maloobchodní ceny	-	2,6	2,5
spotřebitelské ceny	2,7	3,5	4
ceny ve stavebnictví	6,4	6,8	5,6
Východní Německo			
výrobní ceny	-	0,3	1,1
spotřebitelské ceny	-	21,7	11,4
ceny ve stavebnictví	-	14,2	9,4

Zdroj: OECD, Economic Surveys, 1993, str. 52

Od poloviny roku 1991 začala slábnout domácí poptávka na západě, což spolu s klesajícími dovozními cenami mělo dopad v podobě zastavení růstu výrobních a velkoobchodních cen.

Na druhou stranu spotřebitelské ceny neustále rostly, jak je patrné z tabulky, nejvíce za posledních deset let. Ve východní části země byl prudký růst cen způsoben především úpravou dřívějších regulovaných cen na západoněmeckou úroveň.

Příspěvek cen zahraničního obchodu k celkové míře inflace byl menší než v předchozích obdobích, což bylo zřejmě způsobeno růstem evropského trhu a stále užší hospodářskou spoluprací členů EHS, která měla vliv na stále větší elasticitu agregátní nabídky.

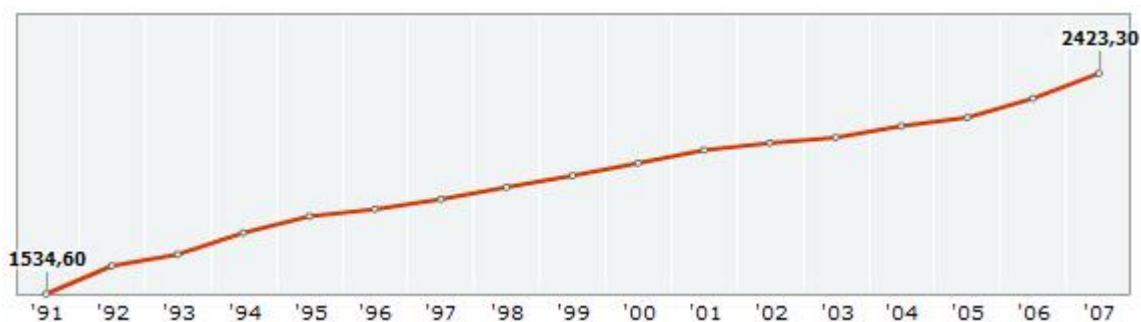
Zhodnocení německé marky, které významně zvýšilo konkurenceschopnost zahraničních výrobků na německém trhu, omezovalo prostor pro přenesení zvyšujících se výrobních nákladů na produkci německých výrobků do prodejních cen. V následném období nižšího ekonomického

růstu pak nízké importní ceny dále tlačily na snižování ziskových marží v sektoru výroby, kde ceny významně klesly a začaly se blížit k Bundesbance stanovenému cíli ve výši 2 % pro celkovou inflaci.

3.2.8. Vývoj HDP

Koncem 80. let patřilo Německo mezi nejbohatší země Evropy. Hrubý domácí produkt, přepočtený na obyvatele paritou kupní síly, byl o 20 procent nad průměrem EU. Ještě počátkem 90. let patřilo Německo mezi první tři nejbohatší státy tehdejší patnáctky. Poté se ale pozice Německa neustále zhoršovala. V polovině 90. let bylo již na 6. místě (za Lucemburskem, Rakouskem, Dánskem, Belgií a Nizozemím). Důvodem pro tento propad byly zejména náklady na sjednocení Německa a vyrovnání hospodářské úrovně nových spolkových zemí.¹ Z německého rozpočtu proudilo a stále proudí na východ Německa ve formě různých podpor ročně kolem 70 miliard Euro. Tyto dotace jsou určeny na financování důchodů, nezaměstnanosti, na výstavbu dopravní infrastruktury a podporu rozvoje průmyslu a podnikání. Průmyslová produkce v nových spolkových zemích po léta roste sice rychleji než v západní části, ale i přesto zůstává rozdíl mezi hospodářskou úrovní Východu a Západu značný. Na Východě je dvakrát větší nezaměstnanost a HDP na hlavu je ve východní části o necelou třetinu nižší. Díky omezeným pracovním příležitostem se od roku 1990 snížil počet obyvatel východního Německa o 9 %. Nejen z tohoto důvodu zůstává průmyslová báze bývalé NDR i nadále relativně slabá.

Graf 12 Nominální vývoj HDP v Německu (v mil Euro)

Zdroj: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/>

V příloze je možné si prohlédnout nominální vývoj HDP v jednotlivých spolkových zemích za léta 1991 – 2006.

¹ *Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 09.11.2007 [cit. 2008-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/nemecko/1000636/>>.

Tabulka 7 Nominální vývoj HDP v Německu (v mil Euro)

Nominální HDP v mil. EUR					
Rok	SSZ vč. Bln	SSZ bez Bln	NSZ vč. Bln	NSZ bez Bln	SRN
1991	1 427 347	1 363 978	170 622	107 253	1 534 600
1992	1 510 583	1 440 852	205 768	136 037	1 646 620
1993	1 528 537	1 453 762	240 608	165 833	1 694 370
1994	1 587 475	1 510 120	270 660	193 305	1 780 780
1995	1 639 380	1 559 463	288 987	209 070	1 848 450
1996	1 658 948	1 580 232	295 948	217 232	1 876 180
1997	1 693 534	1 615 815	299 765	222 046	1 915 580
1998	1 740 073	1 662 496	302 884	225 307	1 965 380
1999	1 780 507	1 702 561	309 439	231 493	2 012 000
2000	1 827 907	1 749 525	312 975	234 593	2 062 500
2001	1 872 781	1 794 095	n/a	240 379	2 113 160
2002	1 896 159	1 817 471	325 709	247 021	2 143 180
2003	1 910 657	1 832 706	328 794	250 843	2 161 500
2004	1 949 707	1 871 406	335 794	257 493	2 207 200
2005	1 983 418	1 904 555	336 445	257 582	2 241 000
2006	2 040 356	1 959 736	347 464	266 844	2 307 200

Zdroj: vypracováno dle zdroje Arbeitsgruppe Volkswirtschaftliche Rechnung der Länder, Statistische Ämter der Länder, Reihe 1 Länderergebnisse Band 1, Berechnungsstand: August 2006/Februar 2007

Prvních deset let po sjednocení byl vývoj HDP ve východoněmeckých zemích ovlivněn výrazným obratem východoněmeckého hospodářství (transformací z centrálně řízeného hospodářství a sociálně tržní), přičemž na počátku byl veliký propad. Počáteční silný nárůst hospodářství byl ve středu devadesátých let vystřídán přetrvávající stagnací.

Stavební činnost v nových spolkových zemích - vyvolána a podporována veřejným sektorem - byla na straně jedné motorem hospodářského růstu, na straně druhé však také hlavní příčinou pro časný konec hospodářského „zázraku“¹.

Od roku 1991 do roku 1999 stoupal nominální HPD nových spolkových zemí ročně v průměru o 9,9 procent, čímž stoupal zřetelně rychleji než ve starých spolkových zemích (tam průměrně o 2,9 %).²

Tohoto nárůstu bylo ve východním Německu docíleno především skrz extrémně expandující stavební sektor, díky němuž připadlo skoro dvě třetiny celkových hrubých kapitálových investic na investice do stavebnictví.

Ve druhé polovině devadesátých let se silně zmírnilo východoněmecké tempo růstu

¹Hospodářský vývoj východního Německa [online]. 2000 [cit. 2008-04-27]. Dostupný z WWW: <<http://home.snafu.de/veith/Texte/VGR-Ost.pdf>>.

²MÜLER, G., *Impulse der Wiedervereinigung auf die westdeutsche Wirtschaft*. [s.l.] : [s.n.], 1998. 357 s.

a v roce 1998 bylo nižší jak v západním Německu. Tento pokles byl sváděn především na proces trvalého snížení stavební činnosti a snížení investičních výdajů veřejného sektoru novým spolkovým zemím.

Graf 13 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)

Zdroj: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/>

Tabulka 8 Tempo růstu HDP v Německu – změna (nárůst) vždy oproti loňskému roku (v %)

Nominální HDP					
Rok	SSZ vč. Bln	SSZ bez Bln	NSZ vč. Bln	NSZ bez Bln	SRN
Změna vůči minulému roku v %					
1992	5,8	5,6	20,6	26,8	7,3
1993	1,2	0,9	16,9	21,9	2,9
1994	3,9	3,9	12,5	16,6	5,1
1995	3,3	3,3	6,8	8,2	3,8
1996	1,2	1,3	2,4	3,9	1,5
1997	2,1	2,3	1,3	2,2	2,1
1998	2,7	2,9	1,0	1,5	2,8
1999	2,3	2,4	2,2	2,7	2,4
2000	2,7	2,8	1,1	1,3	2,5
2001	2,5	2,5	1,9	2,5	2,5
2002	1,2	1,3	2,1	2,8	1,4
2003	0,8	0,8	0,9	1,5	0,9
2004	2,0	2,1	2,1	2,7	2,1
2005	1,7	1,8	0,2	0,0	1,5
2006	2,9	2,9	3,3	3,6	3,0

Zdroj: vypracováno dle zdroje *Arbeitsgruppe Volkswirtschaftliche Rechnung der Länder, Statische Ämter der Länder, Reihe 1 Länderergebnisse Band 1, Berechnungsstand: August 2006/Februar 2007*

Po propadu v roce 1998 rostla produktivita hospodářství nových spolkových zemí ročně okolo 2,5 procent až do roku 2002. Na počátku tisíciletí se hospodářský růst Německa výrazně zpomalil, v roce 2003 bylo tempo růstu HDP celého Německa pouze 0,9 %. Jako příčina se dá označit stoupající nezaměstnanost a pokles produktivity v zemědělství a především ve stavebnictví. Následující rok ovšem německá ekonomika začala opět narůstat a údaje pro vývoj v roce 2006 byly opět příznivější, po předchozích dvou letech, kdy se růst produktivity ekonomiky pěti nových spolkových zemí pohyboval v průměru 1,15 procenta, dosáhl v předminulém roce růst až 3,3 procent.

3.2.9. Platební bilance

Vnější ekonomická rovnováha úzce souvisí s platební bilancí. Platební bilance je výkaz, který zachycuje platební transakce ekonomiky se zahraničím. Její hlavní složky jsou běžný účet, finanční účet, kapitálový účet a změna devizových rezerv.

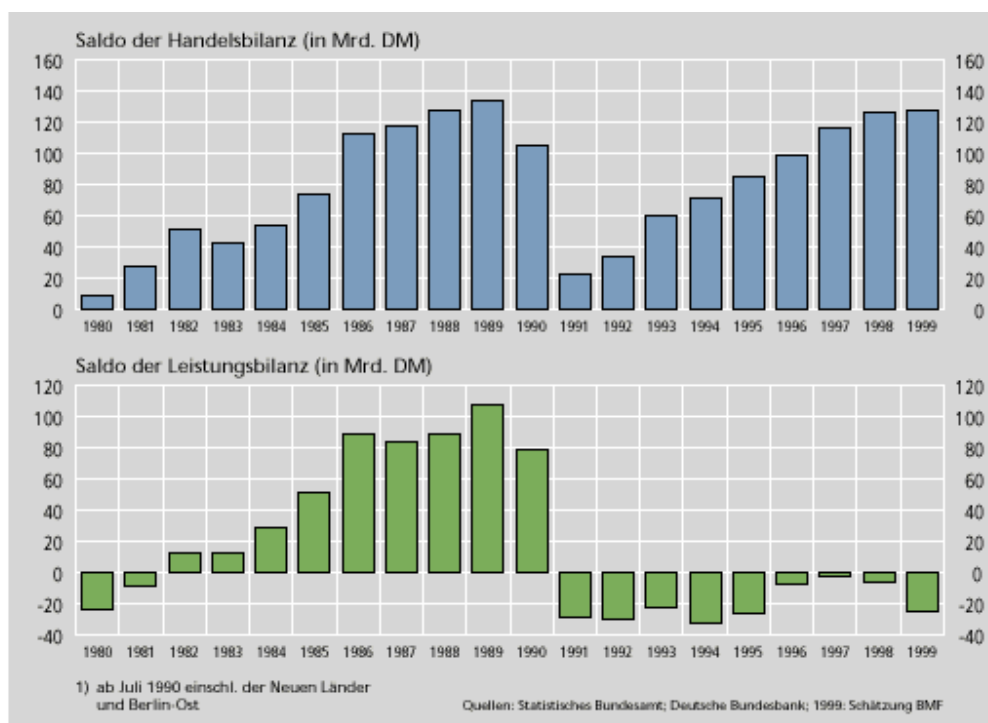
Nejobjemnější položkou je běžný účet, který zahrnuje export a import zboží (obchodní bilance), bilanci služeb, bilanci výnosů a běžné převody. Častým ukazatelem je výkonová bilance, která zachycuje bilanci zboží a služeb.

O zahraniční ekonomické rovnováze mluvíme tehdy, je-li schodek běžného účtu kryt přebytkem finančního účtu a naopak.¹

Ještě v roce 1989 disponovala SRN největším přebytkem běžného účtu na světě, ve výši 107 mld. DM. Krátce po sjednocení se však situace změnila a od roku 1991 byl běžný účet trvale v záporných číslech, tedy z Německa se stal importér kapitálu. Kapitál byl získáván od německých největších obchodních partnerů, tedy většinou členů Evropského společenství.

Jak je na následujících grafech zobrazeno, znovusjednocení Německa velice ovlivnilo obchodní i výkonovou bilanci. Úbytky jsou velice zřetelně vidět především v roce 1991. Obchodní bilance poté začala postupně narůstat. Výkonová bilance však zůstala v mínusu.

Graf 14 Vývoj obchodní (Handels-) a výkonové (Leistungsbilanz) bilance v Německu

Zdroj: http://www.juergen-paetzold.de/einfuehrung_ziele/Begleiter/ziele.html

¹ HOLMAN, R.: *Ekonomie*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2002, ISBN 80-7179-681-6, 2002. 613 s.

V následující tabulce už lze sledovat, že výkonová bilance je od roku 2001 též v plusu. Bilance služeb se pohybuje dlouhodobě v mínusu, avšak obchodní bilance výrazně narůstá – od roku 2002 se dokonce pohybuje nad částkou 100 000 Euro. Jediný ukazatel, který dlouhodobě klesá, je kapitálová bilance.

Tabulka 9 Saldo nejdůležitějších částečných bilancí německé PB v období 1991 - 2005

Částky jsou uvedeny v milionech DM, od roku 1999 v milionech Euro.

Rok	Obchodní bilance	Bilance služeb	Převody (transfery)	Výkonová bilance	Převody majetku	Kapitálová bilance	Proměna měnových rezerv
1991	+21 899	-30 724	-57 812	-40 182	- 4 565	+12 715	+9 605
1993	+60 304	-52 549	-5 151	-31 162	-1 915	+20 652	+22 795
1995	+85 303	-63 985	-55 416	-42 682	-3 845	+60 472	-10 355
1997	+116 467	-68 692	-52 738	-16 463	+52	+31	+6 640
1999	+65 211	-46 035	-24 990	-24 001	-154	-22 931	+12 535
2000	+59 128	-49 006	-28 354	-32 676	+6 823	+28 343	+5 844
2001	+95 495	-49 862	-27 416	+3 316	-387	-17 826	+6 032
2002	+132 788	-35 463	-28 061	+48 155	-212	-42 825	+2 065
2003	+129 921	-33 970	-28 684	+45 172	+312	-46 207	+445
2004	+156 096	-30 964	-28 423	+84 486	+430	-112 628	+1 407
2005	+160 520	-30 172	-28 677	+90 365	-1 290	-109 226	+2 182

Zdroj: vlastní zpracování dle <http://lexikon.meyers.de/meyers/Zahlungsbilanz>

3.2.10. Finanční podpora transformace - transfery

Již od samého počátku sjednocovacího procesu bylo zřejmé, že sjednotit Německo po stránce ekonomické bude velice komplikovaný proces, který bude vyžadovat hodně finančních prostředků vynaložených ve prospěch nových spolkových zemí.

Oblastí, kam bude nutné přispívat, se již před sjednocenímjevilo mnoho: náklady na sociální a zdravotní systém, investice do zchátralé infrastruktury, subvence novým podnikům či restrukturalizace těch starých, přímé transfery na kompenzaci životní úrovně. Celková částka se tehdy dala stěží odhadnout. Přesto však Němci během počáteční euforie let 1989-90 neočekávali, že transfery ve prospěch bývalé NDR narostou do tak vysokých částek.

Časem se ukázalo, že sjednocení Německa a transformace ekonomiky NDR je pro SRN velice nákladnou záležitostí. Požadavek, aby celý proces proběhl co nejrychleji, tyto náklady ještě zvyšoval. A když se 3. října 1990 německo sjednotilo politicky, spolkový rozpočet převzal všechny dluhy NDR, čímž vzniklo další finanční břemeno.

Tabulka 10 Přibližný přehled uskutečněných transferů ze západu na východ v období 1991-2003

Druh	Částka (v mld. Euro)
Výdaje pro výstavbu infrastruktury Mimo jiného: spolkové investice do silnic a vodních tras; zákon o finanční pomoci spolkovým zemím k vylepšení dopravního spojení mezi obcemi; výstavba bytů a měst	160
Výdaje na podporu hospodářství (podnikání) Mimo jiného: regionální podpora podnikání; zemědělská struktura; investiční příspěvky; úrokové prémie; příspěvky na železnice a železniční osobní dopravu	90
Sociální výdaje Mezi tím: důchody, pracovní trh, přídavky na děti	630
Transfery nevázané na přesný účel užití z toho:	295
Fond německé jednoty (1991-1994)	62
Doplňující části daně z přidané hodnoty	83
Finanční vyrovnání zemí	66
Spolková podpora	85
Jiné výdaje: Mimo jiné: Výdaje pro zaměstnance a výdaje na obranu státu	105
Bruttotransfery	1280
Nettotransfery (mínus dávky poskytnuté - daně a příspěvky na sociální pojištění - ve východoněmeckých zemích)	(-300) = 980

Zdroj: <http://www.memo.uni-bremen.de/docs/m2005.pdf>

Rada znalců pro hospodářství (Der Sachverständigenrat für Wirtschaft (SVR)) přednesla ve svém ročním posudku 2004/2005 předcházející tabulku zobrazující transfery ze západoněmeckých oblastí do východoněmeckých

Dle této tabulky činily bruttotransfery částku 1280 mld. Euro za období uplynulých 13-ti let mezi roky 1991-2003, tj. každý rok průměrně 98,5 mld. Euro.

Rozhodující ekonomický ukazatel jsou však nettotransfery, které za celkové období činily 980 mld. Euro, čili každý rok v průměru 75,4 mld. Euro. Tudíž přibylo do státní pokladny z hospodářství východoněmeckých spolkových zemí celkem 300 mld. Euro neboli 23,4 % bruttotransferů skrz zákonné odvody daní.

Státní výdaje na podporu hospodářství činily s 90 mld. Euro celkem jen 7,0 % bruttotransferů - obnos v průměru sotva 7 mld. Euro za rok. Společně s transferovými výdaji pro veřejnou infrastrukturu ve výši 160 mld. Euro se tedy za 13 let použilo na přímé investiční transfery 250 mld. Euro, tj. 19,5 % státních bruttotransferů za celé období. V průměru to činí roční obnos 19,2 mld. Euro, které měly přímý hospodářský účel.

Z pohledu celého státu jsou v těchto transferech zahrnuty také ty investice, které spolek musel vydat v rámci centrálního plánu do dopravní infrastruktury¹.

Částka 630 mld. Euro nebo 49,2 % bruttotransferů padla na „sociální výdaje“, tj. v průměru 48,5 mld. Euro ročně. Tato část byla určena cíleně na důchody, pracovní trh, přídavky na děti..

Na transferech nevázaných na přesný účel užití ve výši celkově 295 mld. Euro se spolková podpora podílela s částkou celkově 85 mld. Euro neboli v průměru ročně 6,54 mld. Euro.

S tímto činily celkové transfery využitě na důchody, pracovní trh, přídavky na děti... v období 1991 až 2003 celkem 780 mld. Euro neboli 61% celkových transferů. V průměru zde bylo dáno každý rok 60 mld. Euro k dispozici.

V následujících tabulkách je ukázán vývoj kapitálových investic v jednotlivých letech. Hodnoty jsou rozděleny dle příjemců. Ve všech letech byla více jak polovina investic směřována do odvětví služeb, na druhém místě byl výrobní průmysl a na třetím zemědělství, lesnictví a rybolov. Ve výrobním průmyslu byla největší část prostředků využita ve zpracovatelském průmyslu. V odvětví služeb byly největší částky použity na financování, pronájem a služby podnikům.

Tabulka 11 Kapitálové investice do nových spolkových zemí dle příjemců (v mld. Euro)

Sektor / Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Všechny oblasti	50,5	69,4	83,1	101,2	105,6	104,5	99,3	94,3	90,8	85,6	77,0	70,0
Zemědělství, lesnictví a rybolov	0,6	0,9	1,1	1,5	1,6	1,4	1,2	1,4	1,5	1,4	1,3	1,3
Výrobní průmysl	14,3	19,9	21,5	21,8	20,9	20,0	16,9	16,0	15,7	15,8	15,4	14,1
- z toho - zpracovatelský prům.	9,5	11,0	12,4	12,6	10,9	10,4	9,7	9,3	9,5	9,6	9,6	8,8
- stavební prům.	2,4	3,0	3,2	3,2	2,2	1,9	1,5	1,3	1,3	1,3	1,1	1,0
- energetický a těžební prům.	2,3	5,8	5,9	6,0	7,9	7,6	5,8	5,4	4,9	4,9	4,7	4,4
Služby	35,6	48,6	60,5	77,9	83,1	83,1	81,2	77,0	73,6	68,5	60,4	54,6
- z toho - obchod, stravování, cestovní ruch	9,7	11,8	12,7	14,0	13,6	10,4	8,9	8,7	9,0	9,5	8,8	8,2
- financování, pronájmy a služby podnikům	14,1	21,2	28,1	39,3	45,1	51,0	51,9	47,8	44,4	39,3	33,1	29,6
- veřejné a soukromé poskytování služeb	11,7	15,6	19,7	24,6	24,5	21,7	20,4	20,4	20,2	19,7	18,5	16,8

Zdroj: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/wf-wirtschaftsdaten-neue-laender-02-2008,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>

¹ V rámci federálního finančního vyrovnání se pravidelně ročně vnitrostátně rozdělují peníze, ne speciálně pro východoněmecké země, nýbrž celkově pro všechny finančně slabé země v Německu, což je ústavně nařízeno.

V následující tabulce je zobrazeno porovnání výše kapitálových investic k roku 1991. Jsou zde zvýrazněny částky, které se oproti roku 1991 snížily. V roce 2001 byly dokonce veškeré investice nižší jak v roce 1991. Můžeme zde sledovat trend snižování investic v posledních letech oproti létům těsně po znovusjednocení Německa.

Tabulka 12 Vývoj výše kapitálových investic do nových spolkových zemí (poměr v % k roku 1991)

Sektor / Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Všechny oblasti	-	37,5	19,7	21,8	4,3	-1,1	-4,9	-5,0	-3,8	-5,7	-10,0	-9,1
Zemědělství, lesnictví a rybolov	-	46,0	15,2	38,7	5,4	-12,3	-11,0	13,2	5,8	-6,9	-7,1	0,2
Výrobní průmysl	-	39,1	8,3	1,2	-4,0	-4,5	-15,3	-5,3	-1,9	0,5	-2,3	-8,2
Služby	-	50,0	32,5	40,1	14,7	13,0	1,8	-7,9	-7,1	-7,0	-11,8	-9,5

Zdroj: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/wf-wirtschaftsdaten-neue-laender-02-2008,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>

Vedle přímých rozpočtových plateb státu představuje dlouhodobou záruku příjmu tzv. Pakt solidarity. V jeho rámci oteklo na východ do roku 2005 262 mld. eur. Ještě před vypršením programu byl schválen jeho nástupce Pakt solidarity II, díky němuž by do roku 2019 mělo přitéct dalších 156 mld. eur.¹ Dalším zdrojem příjmů byl tzv. fond „Německá jednota“, který shromáždil 115 DM. Počítalo se se soběstačným ekonomickým růstem východního Německa do pěti let a tento fond měl nést významnou část nákladů na transformaci ekonomiky bývalé NDR.²

¹ Tabuzone Ost, *Der Spiegel* 2004, No. 15, S. 24-41, s. 25 a 38

² Organisation for economic cooperation and development – OECD
<http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html> [cit. 2007-04-05]

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zachytit ekonomické následky znovusjednocení a porovnat hospodářský vývoj spolkových zemí bývalé NDR s vývojem ve starých spolkových zemích. To bylo porovnáno především na vývoji tzv. „magického čtyřúhelníku“.

Aby mohl být utvořen obraz o vývoji po sjednocení, bylo potřeba ve stručnosti ukázat i výchozí podmínky SRN a NDR před sjednocením. Po následném stručně popsaném procesu znovusjednocení je nejvíce prostoru věnováno hospodářskému vývoji po sjednocení.

V říjnu 1990 bylo Německo sjednoceno a po dlouhých pětácti letech se k sobě vrátily dva státy, které byly proti své vůli od sebe odtrženy. Jejich vnitrostátní hranice nebyla jen hranicí mezi nimi samotnými – mezi SRN a NDR – ale byla i hranicí mezi západním a východním světem, které mezi sebou silně konkurovaly.

Sjednocení Německa byl bolestný a ojedinělý proces. Východní Německo se v zásadě přes noc stalo součástí západoevropských struktur. Celkově se tak po letech sovětské nadvlády zařadilo okamžitě po pádu komunismu k nejvyspělejším zemím světa, ačkoliv jeho vyspělost tomu neodpovídala. Z tohoto důvodu musela původní SRN vyvinout velké úsilí (vyjádřené zejména v transferových platbách) k tomu, aby východní část země byla opravdu součástí západního světa.

Výchozí situace východoněmecké ekonomiky byla velmi tristní a daleko horší, než se experti SRN původně domnívali. Již dříve, zejména v rámci tzv. vnitroněmeckého obchodu, západní Němci podporovali své východní sousedy v NDR.

Zaměříme-li se pak na výsledky německé ekonomiky v jednotlivých oblastech hospodářství, čímž mám na mysli např. vývoj situace na trhu práce, vývoj HDP, vývoj platební bilance a další jiné, je vývoj ve všech těchto oblastech zásadně ovlivněn volbou směnného kurzu a okamžitým přechodem na DM, kterým NDR ztratila možnost autonomní měnové politiky. Přijatý směnný poměr obou zemí nebyl asi ekonomicky nejšťastnější a způsobil řadu problémů, nicméně vzhledem ke společenské situaci po pádu Berlínské zdi bylo takovéto rozhodnutí nutné. To stejné však již nelze říct o silných fiskálních transferech a hlavně jejich určení, stejně tak způsobech sanace východoněmeckých podniků, či mzdovému vývoji.

Jako jeden z nejvýraznějších negativních důsledků vidím například následný vliv na podniky, které za nově nastavených podmínek nebyly schopny platit tak vysoké mzdy zaměstnancům, aniž by zvýšily ceny. Na zvýšení cen však navazovala východoněmecká konkurenceschopnost vůči ostatním zemím či podnikům ze starých spolkových zemí, která byla daným zvýšením nákladů velmi oslabena, jelikož podniky nevyráběly tak kvalitní produkty, aby

mohly být prodávány za tak vysoké ceny. Následkem toho řada podniků zkrachovala, na což navazovalo rušení pracovních míst a zvyšování nezaměstnanosti.

Výsledky nejdůležitější kapitoly této práce, hospodářský vývoj po sjednocení, bych shrnula takto:

Německo se prohýbá pod fiskálním břemenem, jež na sebe vzalo po znovusjednocení v roce 1990. Problémy největší evropské ekonomiky navíc komplikuje i světový hospodářský útlum. Země spadla do technické recese¹ na konci roku 2001 a od té doby hospodářství stagnuje.

Okamžité zavedení západoněmecké marky ve východním Německu a srovnání cenové hladiny napomohlo k destrukci tamního průmyslu. S pomocí masivních dotací byla vyvolán umělý ekonomický rozmach ve stavebnictví, který však nebylo možné dlouhodobě udržet.

Navzdory rozsáhlým rozpočtovým transferům směrem na východ, jež mají pokračovat až do roku 2019, zaostává od roku 1997 růst východního Německa za západními spolkovými státy.

V průběhu německého sjednocení a transformace východoněmecké ekonomiky na ekonomiku tržní nedocházelo téměř v žádné oblasti k rozhodnutím dle čistě ekonomických ukazatelů. Všechna byla nejen silně ovlivněna, ale spíše přímo tvořena jako rozhodnutí politická.

Dnešní hospodářské či sociální analýzy jen potvrzují, že sjednocené SRN je daleko od stavu vyrovnaného Německa. Místo toho přetrvávají ve společnosti nejen materiální ale i psychosociální rozdíly.

Je však nutno podotknout, že přestože z pohledu západoevropských zemí či z vzájemného porovnání nových a starých spolkových zemí se jeví výsledky vývoje ekonomiky v zemích bývalé NDR jako nevhodné či nedostačující, z pohledu východoevropských zemí, především zemí bývalého sovětského bloku, tento vývoj zas tak špatný není. Například oproti České republice jsou na tom země bývalé NDR o hodně lépe, zejména v oblasti infrastruktury, výstavby bytových jednotek, úrovně služeb či výše platů. Když vezmeme v úvahu, že většina potravin stojí ve východoněmeckých obchodech přibližně stejně jako v Čechách, oblečení ve značkových prodejnách též, ale platy jsou několikanásobně vyšší, je jasně vidět, v které zemi si občané mohou dopřát větší luxus. Kdyby všechny země v Evropě měly takového „strýčka“, jako mají země bývalé NDR, měly by podstatně jiné možnosti a mohly by více ovlivňovat směr a tempo ekonomického vývoje.

¹ Za tzv. technickou recesi je považován meziroční pokles reálného čtvrtletního hrubého domácího produktu (HDP) v alespoň dvou po sobě následujících čtvrtletích.

POUŽITÁ LITERATURA

1. CIHELKOVÁ, Eva, HOLUB, Alois, JAKŠ, Jaroslav. *USA-Japonsko-SRN*. 1. vyd. Praha: VŠE v Praze, 1993. 114 s. ISBN 80-7079-279-5
2. ESTRIN, S., *Privatization in Central & Eastern Europe*, Essex: Longman, 1994. ISBN 0-582-22766-6
3. FALTUS, J., PRŮCHA, V. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha : VŠE, 1999. 261 s. ISBN 80-7079-931-5
4. GÖRTEMAKER, Manfred: *Der Weg zur Einheit*. In: Informationen zur politischen Bildung 250, Überarbeitete Neuauflage 2005 München: Bundeszentrale für politische Bildung 2005. ISSN 0046-9408
5. GÖRTEMAKER, Manfred: *Internationale Beziehungen I./ Der Ost-West-Konflikt*. In: Informationen zur politischen Bildung 245, Neudruck 2003 München: Bundeszentrale für politische Bildung 2003. ISSN 0046-9408
6. GRÜNBAUM, Robert: *Deutsche Einheit*. Opladen: Landeszentrale für politische Bildung Berlin, Leske + Budrich 2000. ISBN 3-8100-2512-7
7. HARDACH, K.: *Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1979, ISBN 3-525-33380-3
8. HOLMAN, R.: *Ekonomie*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2002, ISBN 80-7179-681-6
9. MÜLER, G., *Impulse der Wiedervereinigung auf die westdeutsche Wirtschaft*. [s.l.] : [s.n.], 1998. 357 s.
10. JUNEK , Adam. *Sociální reforma Hartz IV jako vyústění sjednocovacího procesu Německa*. Praha, 2006. 58 s. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Vít Hloušek, Ph.D,
11. KOHL, Helmut: *Chtěl jsem sjednocení Německa*. 1. vyd. Praha: Karolinum 1997. ISBN 80-7184391-1
12. KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I., *Hospodářská politika*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003. ISBN 80-86572-04-8, s. 257
13. KLOTEN, Norbert: *Die deutsch-deutsche Wirtschafts- und Währungsunion*. In: (Wieder-) Vereinigungsprozeß in Deutschland, Band 1092; Bürger im Staat. Stuttgart: Landeszentrale für die politische Bildung Baden Württemberg 1990. ISBN 3-17-011301-1
14. MÜLLER, H. W.: *Dějiny Německa*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, ISBN 80-7106-125-5

15. MAGERSKÁ, V. *Německý treuhandanstalt : Měsíční zpráva Úřadu pro správu a privatizaci státních podniků bývalé NDR k 31.1.1992.* [s.l.] : Ústřední ústav náro hospodářského výzkumu, 1992,
16. OECD: *Factbook 2007-Economic, Enviromental and Social Statistics*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, ISBN 978-92-64-02946-0
17. PARKIN, Michael. German Economic Reunification. *Economic Times*. 1991, no. 1, s. 20
18. PILZ, Frank, ORTWEIN, Heike. *Das vereinte Deutschland : wirtschaftliche, soziale und finanzielle Folgeprobleme und die Konsequenzen für die Politik.* Stuttgart : Gustav Fischer, 1992. 258 s. ISBN 3-437-40285-4.
19. RAGNITZ, J. *Die Wirtschaft in Deutschland Ost und Deutschland West.* [s.l.] : [s.n.], 2002. 224 s
20. SIRŮČEK, P.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj, současnost, výhledy)*, Slaný, Melandrium, , ISBN 978-80-86175-03-4
21. URBAN,L., *Praktická hospodářská politika*, Praha: VŠE, 1997. ISBN 80-7079-941-2.
22. PRŮCHOVÁ , Martina. *Systém sociálně tržního hospodářství Německa: vývoj a současné tendence změn.* [s.l.], 2007. 62 s. Diplomová práce.
23. MICHALIČOVÁ, Jitka Bc. *Sjednocené Německo ve sjednocující se Evropě* [s.l.], 2007. 93 s. Diplomová práce.
24. VOHRADNÍKOVÁ, Denisa. *Hospodářská politika Německa.* [s.l.], 2007. 59 s. Bakalářská práce.
25. PÁRA, Štěpán. *Příčiny a možné důsledky hospodářské situace ve východním Německu.* [s.l.], 2007. 36 s. Bakalářská práce.
26. ŠNÉVAJSOVÁ , Iva. *Globalizace a hospodářská politika.* [s.l.], 2006. 75 s. Diplomová práce.
27. SKŘEHOTA , Martin. *Ekonomické důsledky sjednocení Německa.* [s.l.], 2007. 61 s. Diplomová práce.
28. MRÁZKOVÁ, Jitka. *Nové sociální reformy aplikované.* [s.l.], 2006. 77 s. Diplomová práce.
29. SCHATZ, Klaus-Werner. *Für eine Erneuerung der Wirtschaftspolitik in Deutschland : Aufgaben und Struktur des Bundesministeriums für Wirtschaft.* Köln : Deutscher Instituts-Verlag, 2002. 32 s. ISBN 3-602-24092-4.

30. GUTMANN, Gernot, APOLTE, Thomas. *Ökonomische Erfolge und Mißerfolge der deutschen Vereinigung : eine Zwischenbilanz*. Stuttgart : Gustav Fischer, 1994. 408 s. ISBN 3-437-50373-1.
31. *Jahreswirtschaftsbericht 1993 der Bundesregierung*. Stuttgart : Metzler-Poeschel, 1993. 69 s. ISBN 3-8246-0353-5
32. ECKART, Karl. *Der Wirtschaftsstandort Deutschland*. Berlin : Duncker & Humblot, 1997. 236 s. ISBN 3-428-09178-7.
33. KEYSBERG, Klaus. , *Auswirkungen und Perspektiven des schwierigen wirtschaftlichen Anpassungsprozesses in Ostdeutschland vor dem Hintergrund der Wiedervereinigung : eine empirische und theoretische Analyse*. Köln : Botermann & Botermann,, 1996. 319 s. ISBN 3-88105-177-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. SPREE, R.. *Podklady k přednáškám* [online]. 2000 [cit. 2008-02-21]. Dostupný z WWW: <http://www.vwl.uni-muenchen.de/l_s_pree/>.
2. *Ekonomické důsledky sjednocení Německa* [online]. 2007 [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW:<http://is.muni.cz/th/76506/esf_m/economic_impacts_of_reunification_of_Germany.pdf>.
3. *Spolková republika Německo* [online]. 2005 [cit. 2008-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF-katedry/politologie/Nemecko.dot>.
4. *Infoportál Německo a globalizace* [online]. 18.09.06 [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.jjahnke.net/rundbr14.html> >.
5. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [online]. 2006 [cit. 2008-04-19]. Dostupný z WWW: <www.faz.de>
6. *Organisation for economic cooperation and development - OECD*<http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html> [cit. 2007-04-05]
7. *Hospodářský vývoj východního Německa* [online]. 2000 [cit. 2008-04-27]. Dostupný z WWW: <<http://home.snafu.de/veith/Texte/VGR-Ost.pdf> >.
8. *Institut pro evropskou politiku* [online]. 07.09.2005 [cit. 2008-04-18]. Dostupný z WWW: http://www.europeum.org/disp_article_text.php?aid=791
9. *Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 09.11.2007 [cit. 2008-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/nemecko/1000636/> >.

10. *Institut pro průzkum trhu práce a zaměstnanosti* [online]. 2008 [cit. 2008-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://doku.iab.de/kurzber/2008/kb0608.pdf>>.
11. *Spolkové ministerstvo pro hospodářství a technologie* [online]. 2008 [cit. 2008-04-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/W/wf-wirtschaftsdaten-neue-laender-02-2008,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>>.
12. *Finanční expert* [online]. 2006 [cit. 2008-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.finexpert.cz/default.aspx?textart=1&article=18244> >
13. *Německý statistický úřad* [online]. 2006 [cit. 2008-03-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.destatis.de/indicators/d/lrarb01ad.htm>>
14. Deutscher Bundestag: *Jahresbericht der Bundesregierung zum Stand der deutschen Einheit 2006*. Bundesdrucksache 16/2870. [online] Dostupné z WWW: <<http://dip.bundestag.de/btd/16/028/1602870.pdf>> [cit. 2008-03-10]
15. Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung: *Jahresbericht der Bundesregierung zum Stand der deutschen Einheit 2006*. [online] [cit. 2008-03-10] Dostupné z WWW: <http://www.bmvbs.de/Anlage/original_978498/Jahresbericht-2006-zum-Stand-der-Deutschen-Einheit.pdf>

PŘÍLOHY

Příloha 1 Nezaměstnanost v SRN (v tis.).....	60
Příloha 2 Míra nezaměstnanosti v SRN (v %)	61
Příloha 3 Vývoj nominálního HDP ve spolkových zemích	62
Příloha 4 Magický čtyřúhelník hospodářské politiky v Německu	63

Příloha 1 Nezaměstnanost v SRN (v tis.)

Nezaměstnanost v SRN (v tis. EAO)			
	SRN	SSZ	NSZ*
1992	2 994	1 711	1 283
1993	3 444	2 170	1 274
1994	3 694	2 428	1 267
1995	3 623	2 433	1 190
1996	3 981	2 658	1 323
1997	4 400	2 874	1 526
1998	4 268	2 744	1 524
1999	4 094	2 597	1 498
2000	3 861	2 372	1 509
2001	3 860	2 327	1 533
2002	4 074	2 509	1 566
2003	4 363	2 759	1 624
2004	4 368	2 788	1 600
2005-01	4 800	3 123	1 677
2005-02	4 963	3 283	1 680
2005-03	5 029	3 344	1 685
2005-04	4 946	3 285	1 661
2005-05	4 942	3 290	1 652
2005-06	4 914	3 281	1 633
2005-07	4 873	3 270	1 603
2005-08	4 849	3 261	1 588
2005-09	4 810	3 245	1 565
2005-10	4 783	3 227	1 556
2005-11	4 746	3 202	1 544
2005-12	4 671	3 146	1 525
2006-01	4 737	3 186	1 551
2006-02	4 729	3 172	1 557
2006-03	4 734	3 180	1 554
2006-04	4 679	3 145	1 534
2006-05	4 591	3 093	1 498
2006-06	4 530	3 057	1 473
2006-07	4 427	2 993	1 434
2006-08	4 421	2 962	1 459
2006-09	4 395	2 935	1 460
2006-10	4 306	2 862	1 444
2006-11	4 210	2 793	1 417
2006-12	4 063	2 702	1 381
2007-01	3 982	2 636	1 346
2007-02	3 910	2 589	1 321
2007-03	3 860	2 557	1 303
2007-04	3 852	2 546	1 306

Zdroj: vypracováno dle zdroje Arbeitsgruppe Volkswirtschaftliche Rechnung der Länder, Statische Ämter der Länder, Reihe 1 Länderergebnisse Band 1, Berechnungsstand: August 2006/Februar 2007 (<http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/>, <http://statistik.arbeitsamt.de/>)

* NSZ včetně Berlína

Příloha 2 Míra nezaměstnanosti v SRN (v %)

Míra nezaměstnanosti v %			
	SRN	SSZ	NSZ*
1994	9,6	8,1	14,7
1995	9,4	8,2	13,9
1996	10,4	8,9	15,5
1997	11,5	9,7	17,8
1998	11,1	9,2	17,7
1999	10,5	8,6	17,3
2000	9,6	7,5	17,1
2001	9,4	7,2	17,3
2002	9,8	7,7	17,7
2003	10,5	8,4	18,5
2004	10,6	8,5	18,4
2005-01	11,6	9,5	19,4
2005-02	12,0	10,0	19,4
2005-03	12,1	10,2	19,5
2005-04	11,9	10,0	19,2
2005-05	11,9	10,0	19,1
2005-06	11,8	10,0	19,0
2005-07	11,7	9,9	18,7
2005-08	11,7	9,9	18,5
2005-09	11,6	9,9	18,2
2005-10	11,5	9,8	18,1
2005-11	11,4	9,7	18,0
2005-12	11,3	9,6	17,7
2006-01	11,4	9,7	18,0
2006-02	11,4	9,6	18,1
2006-03	11,4	9,7	18,1
2006-04	11,3	9,6	17,8
2006-05	11,0	9,3	17,5
2006-06	10,8	9,2	17,2
2006-07	10,6	9,0	16,8
2006-08	10,6	8,9	17,1
2006-09	10,5	8,8	17,1
2006-10	10,3	8,6	16,9
2006-11	10,1	8,4	16,6
2006-12	9,8	8,1	16,2
2007-01	9,5	7,9	15,8
2007-02	9,4	7,8	15,5
2007-03	9,2	7,7	15,2
2007-04	9,2	7,7	15,3

Zdroj: vypracováno dle zdroje Arbeitsgruppe Volkswirtschaftliche Rechnung der Länder, Statische Ämter der Länder, Reihe 1 Länderergebnisse Band 1, Berechnungsstand: August 2006/Februar 2007 (<http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/>, <http://statistik.arbeitsamt.de/>)

* NSZ včetně Berlína

Příloha 3 Vývoj nominálního HDP ve spolkových zemích

Nominální HDP v mil. EUR																	
Rok	Baden-Württemberg	Bayern	Berlin	Brandenburg	Bremen	Hamburg	Hessen	Mecklenburg-Vorpommern	Niedersachsen	Northrhein-Westfalen	Rheinland-Pfalz	Saarland	Sachsen	Sachsen-Anhalt	Schleswig-Holstein	Thüringen	BRN
1991	231 942	261 924	63 369	19 625	18 317	56 205	141 526	14 250	140 299	369 100	73 125	20 667	35 870	20 339	50 992	17 169	1 534 600
1992	244 525	279 601	69 731	24 518	19 009	58 726	150 281	17 789	148 988	388 189	76 279	21 508	44 857	25 892	53 745	23 182	1 646 620
1993	241 937	283 785	74 775	29 936	19 087	60 924	152 690	21 993	152 180	390 494	76 470	21 216	54 483	31 562	54 978	28 459	1 694 370
1994	251 785	296 024	77 355	34 792	19 846	63 105	157 791	25 013	159 070	403 470	79 800	22 277	63 773	36 392	56 951	33 344	1 790 780
1995	261 064	305 099	79 917	38 175	20 264	64 836	162 706	27 359	161 561	418 382	82 992	23 328	69 946	38 609	59 231	34 992	1 848 450
1996	266 373	311 294	79 716	39 893	20 350	66 221	166 866	28 372	162 797	419 522	83 375	22 764	72 600	40 098	60 270	36 290	1 876 180
1997	271 943	319 157	77 719	41 059	21 013	68 312	169 581	28 909	165 902	429 836	85 323	23 280	72 973	41 423	61 488	37 682	1 915 580
1998	280 462	332 675	77 576	41 971	21 270	69 965	172 397	28 993	171 852	441 097	86 734	23 710	73 770	42 071	62 344	38 502	1 965 390
1999	289 426	344 192	77 946	43 633	21 369	70 640	179 607	29 792	174 895	446 047	89 080	24 008	75 495	42 712	63 335	39 861	2 012 000
2000	297 393	359 376	78 382	44 985	22 110	72 554	183 100	30 081	180 117	454 250	91 036	24 737	75 666	43 279	64 853	40 602	2 062 500
2001	309 522	369 518	78 686	45 946	22 728	76 417	189 495	30 658	181 852	461 887	91 053	25 151	78 098	44 008	66 472	41 689	2 113 160
2002	312 022	379 036	78 688	46 594	23 288	77 574	191 108	30 878	181 670	468 618	93 356	26 240	81 343	45 777	65 562	42 430	2 143 180
2003	314 448	381 591	77 950	46 980	23 708	78 682	194 501	31 143	183 477	470 800	93 639	25 385	83 084	46 223	66 477	43 413	2 161 500
2004	318 282	393 175	78 301	48 326	24 101	80 834	198 370	31 815	186 499	479 445	96 497	26 391	85 429	47 446	67 811	44 476	2 207 200
2005	325 893	398 450	78 862	48 088	24 585	82 938	200 575	31 670	191 266	487 123	97 787	27 405	85 143	48 215	68 534	44 487	2 241 000
2006	337 117	409 478	80 621	49 490	25 313	86 153	204 282	32 509	197 094	501 707	100 716	28 014	88 713	50 138	69 862	45 994	2 307 200

Zdroj: vypracováno dle zdroje Arbeitsgruppe Volkswirtschaftliche Rechnung der Länder, Statische Ämter der Länder, Reihe 1 Länderergebnisse Band 1, Berechnungsstand: August 2006/Februar 2007 (<http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/>)

Příloha 4 Magický čtyřúhelník hospodářské politiky v Německu

Zdroj: <http://www.bpb.de/publikationen/E8LLV6>

- Překlad:
- Wirtschaftswachstum = hospodářský růst
 - Saldo der Leistungsbilanz = saldo výkonové bilance
 - Arbeitslose in Mio = nezaměstnaní v milionech
 - Preisanstieg = nárůst cen